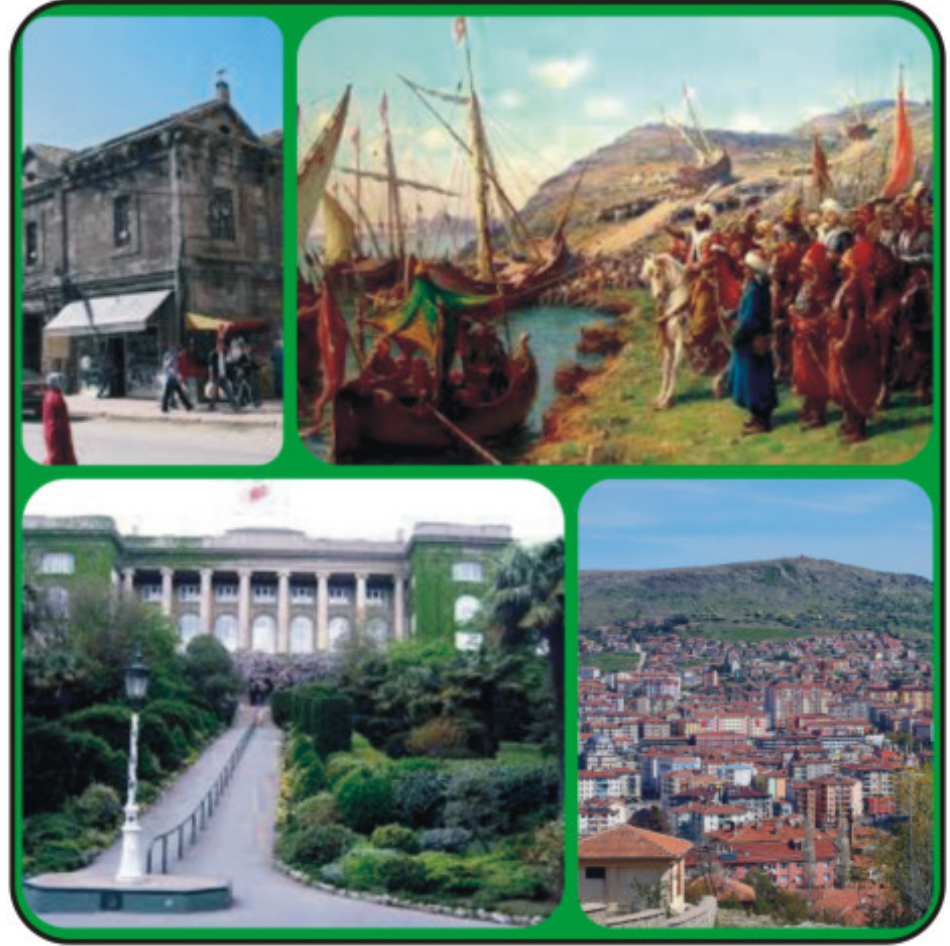

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:39

SAYI:462

HAZİRAN 2016

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@myynet.com

alimgercel@myynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Özel Öğretim ve Yabancı Okullar

Prof. Dr. Remzi KILIÇ.....1

Gel Derlerse (Şiir)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....4

Vesiletü'n-Necat yahut

Mevlid-i Şerif Müellifi Süleyman Çelebi

Prof. Dr. Mustafa KESKİN.....5

Âşıklık Geleneği İçinde Malatyalı

Âşık Muharrem Yazıcıoğlu

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI.....9

Yozgat Halk Kültürü-Eski Türk Folkloru

Yaşar KALAFAT.....16

Âşık Şenlik Diyarından Âşık Mehmet Oktay

Erkan ÇELİK.....21

Han'dan Yetimhane'ye: Taşhan

Yrd. Doç. Dr. Hasan COŞKUN.....24

O Bülbül (Şiir)

Celil ÖZEN.....27

Fetih - Fâtiş ve İstanbul'un Fethi

Ahmet ŞAHİN.....27

Biz Kimiz?

Muhsin BOZKURT.....31

Şi'r-i Kadim Yastadır (Şiir)

Fazıl Ahmet BAHADIR.....33

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 39 ★ SAYI: 462 ★ HAZİRAN, 2016

Osmanlı Devleti (1299-1922) yüzyıllar boyunca çeşitli toplulukları bir arada yönetmiştir. Çok farklı etnik yapıdan gelmiş, çeşitli din ve kültür sahibi olan toplumlara karşı geniş bir hoşgörü anlayışı içerisinde bulunuyordu. Osmanlı yönetiminde 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra yalnızca Müslümanlar görev almamışlardır. Çeşitli din ve millet mensupları; Ermeniler, Yunanlar, Slavlar, Bulgarlar, Rumlar, Yahudiler ve daha bazı topluluklar da, devlet yönetiminde üst düzey görevler almışlardı. Bu geniş ve her kesime hitap eden yönetim anlayışı farklı kesimlerin bir arada bulunmasını kolaylaştırmış ve değişik unsurlardan bir bütünlük meydana getirmiştir.

Yüzyıllardır Osmanlı ülkesinde inanç ve ibadetlerini serbestçe devam ettiren Müslüman olmayan toplumlar, kendi dillerini, kültürlerini, dinî hayatlarını ve sosyal ilişkilerini öteden beri açmış oldukları cemaat okullarında öğreniyorlar ve öğretiyorlardı. Tanzimat'tan sonra Osmanlı ülkesindeki misyonerlerin büyük çabalarının yanı sıra yabancı devletlerin her türlü imtiyazı kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak bütün fırsatları değerlendirdiklerini görmekteyiz. Yabancılar dinî faaliyetler dışında Osmanlı Devleti'nde okul açma hakkına da kavuşmuşlardı. Bununla da yetinmeyerek kendilerine yakın olan Gayrimüslim cemaat okullarını himaye altına alarak, bu okullar üzerindeki etkilerini de sürdürmüşlerdi. Aslında yabancı devletlerin baştan beri izlediği politikanın gayesi Osmanlı ülkesinde Müslüman olmayan toplulukları denetim altına almaktı. Bunu da eğitim öğretim yolu ile kısmen başarmışlardı. Tanzimat dönemi bunlar için bir fırsat olmuştur.

Yabancı devletler için önemli olan Osmanlı ülkesinde tüccarlara yardım edecek konsoloslukların açılmasıydı. Latin zümrelerin her biri milliyetine göre bir Hıristiyan-Katolik devletin himayesine girmeye başlamıştı. Katoliklerin en büyük hamisi

Fransa idi. Ortodoksları Rusya, Protestanları ise İngiltere ve Amerika himaye ediyordu. Yabancıların açtığı özel okullar, Osmanlı topraklarında Tanzimat'tan sonra oldukça yaygın hâle gelmişti¹. Tanzimat döneminde eğitimde yenileşmelere girilmiştir. Tarihi gelişim süreci içerisinde yeniliklere ihtiyaç duyulduğu ve halkın eğitimi için 1869 tarihli Maarifi Umumiye Nizamnamesi, Osmanlı eğitim reformu olarak ifade edilebilir. Eğitimin bir bilim olarak görülmesi ve eğitimin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Örgün eğitim alanında birçok okul kurulmuş, İstanbul ve taşrada okullaşmaya önem verilmiştir². Medreselerin ıslahı mümkün görünmeyince Batı tarzı modern ve yeni okullar açılması yoluna gidilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde yabancıların açtığı özel okulların yanı sıra; Rum, Ermeni ve Yahudilere ait çok sayıda Gayrimüslim cemaat okulları da açılmıştır. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu zamanlarda zararlı olmayan bu Gayrimüslim okulları kapalı cemaat şeklinde, dil ve din tedrisatlarını serbestçe yapmışlardı. Osmanlı Devleti zayıflama sürecine girdikten sonra, Misyonerlerin de etkisiyle devlet bünyesinde yaşayan Gayrimüslimlerin, ayrılıkçı hareketlere yönelmiş olduklarını görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nde Hıristiyan devletler ile iş birliği yapan Gayrimüslimler, yabancıların misyoner okullarına öğrenci, din adamı ve siyasi gayelerine destek vermişlerdir³.

Osmanlı Devleti'nde eğitim geriledikçe, Ermeniler ve Rumlar, başta İstanbul olmak üzere sahip olacaklarını sandıkları Anadolu şehirlerinde, gerçek anlamda bir eğitim-öğretim seferberli-

1 İlknur Polat Haydaroğlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar**, Ocak Yayınları, Ankara, 1993, s.15.

2 Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, (27. Baskı), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2015, s.157.

3 Remzi Kılıç, "Osmanlı Türkiyesinde Azınlık Okulları (19. Yüzyıl)", **Türk Kültürü**, Yıl XXXVII, S. 431, Ankara, 1999, s.151.

ğine başlamışlardı¹. Anadolu coğrafyasına açılmış olan Gayrimüslim okullarını, yabancılar tarafından açılmış okullardan ayrı değerlendirmek hayli zordur. Çünkü Gayrimüslimler kendi çıkarları doğrultusunda, misyoner faaliyetler sonucu kendi iradeleri ile yabancılarla işbirliği yapmaktaydılar². XIX. yüzyılda Osmanlı ülkesinde misyonerler serbest olarak hareket edebiliyorlardı. Hem yabancı okullarında hem de gayrimüslim cemaat okullarında faaliyetlerini sürdürüyorlardı. 1834 yılına gelindiğinde Anadolu coğrafyasında, Ermeni okulu sayısı 120'ye ulaşmıştı. Okulların sayısının artmasıyla birlikte oluşan maddi ihtiyacı Ermeni esnafı üstlenmiş ve eğitim işlerinin sorumluluğunu ise bir heyet üzerine almıştır³.

Tanzimat devrinde medreselerin düzeltilmesi yerine bazı meslek okulları açılmıştır. Öğretim kurumlarında birlik olmadığı için uzun yıllar; medrese, Tanzimat mektepleri, askeri mektepler, azınlık ve yabancı mektepleri ve devletin açtığı bazı özel okullar, Darüşşefaka gibi okullar bulunuyordu. Azınlık ve yabancı okulları çok büyük gelişmeler göstermiş, açılan yeni okulların programlarına hayata dönük dersler konulmuştur. Tanzimat'ın kökleşmesi için aydınlar ve memurlar yetiştirilmesi gerekli görülmüş, bu nedenle sivil okullar ve memur yetiştirmeye fazla önem verilmiştir. Mesleki ve teknik okulların temelleri atılmış ve ilk kez öğretmen yetiştiren meslek okulları açılmıştır. İlk kez kızlar için orta dereceli okullar ve kız öğretmen okulları açılmıştır⁴. Tanzimat döneminde açılan okulların meslek liseleri başta olmak üzere hem çeşitlendiğini hem de sayısının arttığını görmekteyiz.

Amerikalı misyonerler, Amerikan Ermeni teşkilatlarının yardımı ve Ermeni tüccarların desteği ile Ermeni eğitim kurumlarının, Anadolu'da hızla yaygınlaşmasını sağlamayı amaçlıyorlardı. Bu yöntemle, Ermenileri Protestan mezhebine kazan-

4 Necdet Sevinç, **Ajan Okulları**, İstanbul, 1975, s.105.

5 Kılıç, **agm.**, s.152.

6 George E. White, **Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları**, Terc. Cem Tarık Yüksel, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995, s.22.

7 Akıyüz, **age.**, s. 158-159.

dırmak, siyasî nüfuz elde etmek, hem de Osmanlı topraklarına yerleşmek için Ermeni okullarını kullanmak istemişlerdi⁵. XIX. yüzyılda Osmanlı topraklarında Protestan Ermeni sayısı altmış bin kadar olmuştu. Ermeni cemaati; Protestan, Gregoryan ve Katolik olmak üzere üç kısma ayrılmıştı. Amerikan misyonerleri 1834'te İstanbul Beyoğlu'nda Ermeniler için bir ilkokul açmışlardı. Ayrıca, Ermeni eğitim sistemini ilkokul, lise ve yüksekokul şeklinde yeniden düzenlemişlerdir⁶.

Amerikalı misyonerler, Ermeni çocukları için 1834 yılında Pera'da bir erkek lisesi açmışlardı. Bu okulda eğitim alanında, aktif ve katılımcı eğitim yönteminin yanı sıra, çok daha gelişmiş eğitim araç gereçlerinden yararlanılmaktaydı. Pera'daki okulu model alarak, Goodell'in ilk öğrencilerinden Ermeni Papazı Der Kevork, Hasköy'de mevcudu dört yüz öğrenciyi bulan bir okul açmıştı⁷. Bu arada Ermeni Patrikhanesi'ne bağlı Papaz Bogos Pisika, Üsküdar'da bir başka okul açmıştı. Bogos, ayrıca zengin Ermeni bankerlerden Hasköy'deki okula maddi destek sağlamıştı.

Amerikan misyonerleri İstanbul'da sürdürdükleri eğitim faaliyetlerinin yanı sıra, İzmir'de de azınlıklar için inanç, dinî eğitim, özgürlüklerin artırılması gibi faaliyetlere yönelmişlerdi. Özellikle, Hıristiyanlık inancı ve kültürünün yayılması için Malta'dan İzmir'e naklettikleri matbaayı kurarak, açmış oldukları okullara daha çok yayın ve doküman sağlayabileceklerdi⁸. Ayrıca, İzmir'de 1836 yılında kırk öğrencisi olan bir Ermeni kız ilkokulu açılmış ve yönetimini Ermeni cemaati mensupları kendi üzerlerine almışlardı.

Tanzimat'tan sonra Ermenileri ayrı bir siyasî güç olarak, Osmanlı devletine karşı kullanmak isteyen Rusya Çarlığı, bu konuda İngiltere Krallığı

8 Necmettin Tozlu, **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okulları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991, s. 73; Ertuğrul, **age.**, s.122.

9 Halit Ertuğrul, **Azınlık ve Yabancı Okulları Türk Toplumuna Etkisi**, Nesil Yayınları, İstanbul, 1998, s.123.

10 Necmettin Tozlu, **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okulları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991, s. 73,

11 Ertuğrul, **age.**, s.122.

ve Fransa tarafından da desteklenmiştir. Ermeniler başta olmak üzere, azınlık okullarında gençlere; kendi dilleri, dini inançları ve ibadetleri, tarihleri, edebiyatları, kültürleri ve diğer müspet ilimler okutulmaktaydı. Ermeni okullarında eğitim bütünüyle din adamlarının elindeydi.

Ermeniler, 1840 yılında ilk kez Kumkapı'da "Lusaviriç" adlı bir kız okulu açmışlardır. 1853'ten sonra ise, on dört kişilik bir Ermeni "Maarif Komisyonu" oluşturmuştu¹. Ermeni Anayasası niteliğindeki 1863'teki "Nizamname-i Millet-i Ermenyan" adlı çalışmayla Ermeni eğitim sisteminin denetimi, Osmanlı yönetimi tarafından yirmi kişilik "Ermeni Maarif Komisyonu"na verilmişti. Böylece Ermeni eğitim anlayışı dinî motiften kurtarılarak, millî ve siyasî bir görünüme bürünmüştür².

1859'da Ermenilerce yapılan bir istatistiğe göre, İstanbul'da kırk iki tane Ermeni okulu ve bu okullarda toplam beş binin üzerinde öğrenci bulunduğu belirtilmiştir. 1871'deki bir araştırmaya göre de İstanbul'da kırk sekiz Ermeni mektebinde toplam olarak altı bin civarında öğrenci bulunmaktaydı. Yine Ermeni Maarif Komisyonu'nun 1874 yılı verilerine göre, Anadolu'da toplam 469 tane ilk ve ana mektebi, Ermeni okulu mevcut bulunuyordu³. Ermeni okullarında uygulanan eğitim programında; daha çok siyasî eğitime ve beden eğitimine önem verilmiş, öğrencilerin kişisel beceri ve yeteneklerini geliştirmeleri ve hayatta kendi kendilerine yeterli olmaları amaçlanmıştır⁴.

Amerikalılar tarafından açılan 1893 yılı itibarıyla Türkiye'de; 4085 öğrenciye hizmet veren beş kolej vardı. Bunlar 1852'de Harput'ta Fırat Koleji, 1854'te Kayseri'de Talas Koleji, 1854'te Mersin'de

Tarsus Koleji, 1856'da Samsun'da Merzifon Koleji, 1863'te İstanbul Bebek'te Robert Koleji olarak açılmış eğitim kurumlarıydı. Lise düzeyinde eğitim veren bu kolejlere ilaveten, ayrıca, seksen adet orta dereceli okul bulunuyordu. Bu okulların ise on altısı yatılı kız okulları idi. İlkokul seviyesinde 530 ilkokul vardı. Toplam 624 okulda 27.400 civarında öğrenci bulunmaktaydı⁵.

Amerikan misyonerleri Board'ın emri ile Osmanlı'nın Anadolu topraklarını üç ana Misyon bölgesine ayırmışlardı. Trabzon-Mersin arasına çekilen çizginin batısında kalan bölge; Batı Türkiye Misyonu, Sivas'ın güneyinden Mersin'e, Mersin'den Halep'e çekilen doğru çizgiler içinde kalan bölge; "Merkezi Türkiye Misyonu" bölgesini oluşturmaktaydı. Antep, Halep, Adana, Urfa, Antakya ve Maraş bölgesi bu sahayı oluşturuyordu ve Antep merkezdi. Bu iki Misyonun doğusunda kalan alanlar ise; Doğu Türkiye Misyonu sınırları içerisinde yer almıştır. Bu Misyon bölgesinin merkezi ise; Harput'tur. Harput ile birlikte Bitlis, Erzurum, Van, Diyarbakır, Mardin şehirleri ve havalisi bu merkezin faaliyet sahası idi.

Batı Türkiye Misyonu çeşitli istasyonlara ayrılmıştı. 1831'de İstanbul, 1834'te İzmir, 1835'te Trabzon, 1848'de Bursa, 1852'de Sivas-Merzifon, 1854'te Kayseri misyoner istasyonları kurulmuştu. Bu misyoner istasyonlarına Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere, İngiltere ve Fransa'da destek veriyordu. Bu istasyon merkezlerinin çoğunda daha sonra okullar açmışlardır.

Misyonerlik kaynaklarının verilerine göre; 1893 yılına gelindiğinde Türkiye'de 1317 adet misyoner görev yapmaktaydı. Bunların 223'ü Amerikalı Protestan misyonerlerdi. Seksen (80) adet orta dereceli, beş yüz otuz (530) adet ilkokul seviyesinde misyoner okulu vardı. 1897 yılında ise, Türkiye'de toplam 624 adet misyoner okulu ve bu okullarda toplam 27.400 öğrenci bulunuyordu⁶.

Amerikalı Dr. Earle; "Misyonerler ve din adamları dünyanın hiçbir ülkesinde, Türkiye'deki kadar

¹² Bilal Şimşir, "Ermeni Propagandasının Amerikan Boyutu Üzerine", **Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1985, s. 94; Ertuğrul, **age.**, s.123.

¹³ Uygur Kocabaşoğlu, **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika**, İstanbul, 1889, s.59.

¹⁴ Remzi Kılıç, "Osmanlı Türkiyesinde Azınlık Okulları", **Türk Kültürü**, S. 431, Yıl XXXVII, Mart 1999, s. 153-154.

¹⁵ Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devleti'nde Gayr-i Müslim Tebanın Yönetimi**, Risale Yayınları, İstanbul, 1990, s.117.

¹⁶ Ertuğrul, **age.**, s.124.

¹⁷ Ertuğrul, **age.**, aynı yer.

emperyalizme hizmet etmemişlerdir”¹⁸, demektedir. Bu da Anadolu’nun ne kadar stratejik öneme sahip bir vatan olduğunu, Amerikalı misyonerler tarafından bile iki yüzyıl önce tespit edilmiş ve hedef seçilmiş bulunduğunu açıkça göstermektedir.

1897 yılında Osmanlı Devleti’nde; Amerika 131, Fransa 127, İngiltere 60, Almanya 22, İtalya 22 Avusturya 11 ve Rusya 7 okula sahip bulunuyorlardı. 1910 yıllarında ise, Türkiye toprakları üzerinde; 209 yabancı misyoner, 1299 yerli çalışan, 163 Kilise, 15348 üye, 450 okul ve 25.922 öğrenci bulunuyordu². Bu Osmanlı’daki Türk toplumunun okullaşma oranıyla kıyaslanamayacak kadar ileri bir durumdu.

Gayrimüslim okullarından bir hayli öğrenci Avrupa’ya yüksek tahsile gönderilirdi. Okullarda eğitim bütünüyle din adamlarının elindeydi. Roma Katolik misyonerleri de büyük görevler almışlardı. Ortodoks Rumlar, azınlık okulları açmada Rusya’dan da büyük teşvikler gördüler. Hatta Rus büyükelçisi Ege adalarını gezerek Rumlara okullar açmaya teşvik etmekteydi.

İngiltere, 1878 Berlin Antlaşması’nın 61. Maddesine göre, Doğu Anadolu’da Ermenilere yönelik olarak ıslahat yapılmasını istiyordu. Böylece İngiltere, Doğu Anadolu’da yaşayan Ermenilerin haklarını savunur görünüp Rusların Akdeniz’e ve Ortadoğu’ya inmesine engel olmaya çalışıyordu. İngiltere, Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini ve çıkarlarını Ermenileri kullanarak devam ettirmek istedi. Protestan İngiliz misyonerleri vasıtasıyla çok sayıda Gregoryen Mezhebi’nden olan Ermeni’yi Protestan Mezhebi’ne kazandırdılar. İngiltere’nin Ermenilere yönelik olarak açtığı okullar, İngiliz ideallerine, kültür ve düşüncesine hizmet eden bir üs vazifesi görmüşlerdir. Bu okullarda yetişen Ermeniler, İngiliz diplomasisinin ve basınının desteği ile Osmanlı Devleti’ne karşı sık sık isyan eder hâle

geldiler³.

Tanzimat döneminden sonra nüfusu otuz milyonu aşan ve bünyesinde çeşitli din ve millet mensuplarını yaşatan, Müslüman ve gayrimüslim toplulukları barındıran Osmanlı ülkesinde; Ermeniler, Yunanlar, Slavlar, Bulgarlar, Rumlar, Araplar, Yahudiler, Romenler, Macarlar ve diğer topluluk mensupları da barış içerisinde yaşamışlar. Devlet kademelerinde görevler almışlardır. Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan toplulukların, kendi inançları, gelenekleri ve anlayışları doğrultusunda, kendi kendilerini ifade etmelerine her zaman müsaade edilmiştir. Osmanlı Devleti, Türk ve Müslüman olmayan toplulukların alt kimliklerinin korunmasına ve sürdürülmesine izin vermiştir. Bilhassa II. Abdulhamit devrinde Eğitim-Öğretim faaliyetleri ve okullaşma son derece modern ve çağın icaplarına göre meslek liseleri ve idadi olarak bilinen liseler yaygın bir biçimde açılmıştır.

GEL DERLERSE

gel derlerse bir akşam
dostlarına esselâm
bırak git
berrak git

her gecenin sabâhı
en te’sirli silâhı
kuşan yiğit
yüzün ak git

iki gündüz arası
kısa mekân burası
gel bana darıl
git ona sarıl

zevklerinden in de git
çileyle sevin de git
bir gün sessiz sadâ
derse haydi vedâ

destgir peygamberimiz
haber olur gideriz

Önder ÇAĞIRAN

¹⁸ Sevinç, **age.**, s. 113; Ertuğrul, **age.**, s.124.

¹⁹ Ertuğrul, **age.**, aynı yer.

²⁰ Bilal Şimşir, “Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine”, **Tarih Boyunca Türklerin Ermenilerle İlişkileri Sempozyumu**, (8-12 Ekim 1984), Ankara, 1985, s.98.

“Ümmetin olduğumuz DEVLET Yeter,
Hizmetin Kıldığımız İZZET Yeter.”

Süleyman Çelebi, 1350’li yıllarda Bursa’da doğmuştur. Diyarbakırlı Ali Emiri Efendi, bir mehoz göstermeyerek, onu Osmanlı Devleti’nin kuruluş devri vezirlerinden Nizamüddin Ahmed Paşa’nın oğlu olarak gösteriyor.¹ Vezir Nizamüddin Ahmed Paşa Şeyh Edebalı’nın oğlu, ilmiyeden Ahi Mahmud’un oğludur². Bunun babası Ahi Mahmut, İznik Süleyman Paşa Medresesi’nde müderrislik görevinde bulunmuş, Muhyiddin İbn-i Arabî’nin “Fusus’l-Hikem” hikemine şerh yazmıştır³.

Gazi Sultan Orhan Bey’in saltanatında (1324-1362) vezirlik eden Nizamüddin Ahmed Paşa’nın 1340-1348 tarihleri arasında bu makamda bulunduğu⁴, kendisinin Gazi Osman Bey’in kaynatası olan Şeyh Edebalı’nın torunu olduğunu ve vezarete tayinini 1331’de yapıldığını İsmail Hami Danişment söylüyor⁵.

Şeyh Edebalı’nın Orta Anadolu’da Moğollara karşı ayaklanmalar ve bu ayaklanmaların gaddarca bastırılması zamanında (1270’li yıllar) yarenleri ile beraber Batı Uç Bölgesi’ne giderek, Bilecik’te hâkim bir tepede zaviyesini kurarak irşad ve gaza faaliyetine başladığını biliyoruz ki, Mevlid-i Şerif Müellifinin an-asıl Karaman Vilayeti’nden olduğunu söyleyebiliriz⁶.

Mustafa Ali Efendi, Ahi Şeyh Mahmut’un

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.1, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1972, s.561

² Uzunçarşılı, *age.*, s.581.

³ Hasan Aksoy, Mevlid, TDVİA, C.29, Ankara 2004, s.485; Faruk Kadri Timurtaş, Mevlid, MEB Türk Kültürü Kaynak Eserleri Dizisi, İstanbul 1972, Ön söz s.II.

⁴ Uzunçarşılı, *age.*, s.562.

⁵ İzahlı Osmanlı Kronolojisi, C.5, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s.8.

⁶ Klasik Osmanlı Devri’nde Karaman Vilayeti’nin bugünkü Konya, Karaman, Aksaray, Niğde, Kayseri ve Kırşehir illerini içerdiğini unutmamalıyız.

Gazi Süleyman Paşa’nın hem meşrebi ve ahyanen (zaman zaman) serhalka-i bezmine da dâhil olduğunu, sohbetleri ile şereflenen bir müeddebi bulunduğunu, büyük mertebeli Mücahidin Rumeli Yakası’na geçtiğini duyunca, gaza tebriki olarak bir duanameyi denkleştirip, parlak şaşalı söylediğini yazıyor:⁷

“*Velayet gösterup, halka suya seccade salmışsın,
Yakasin Rumeli’nin Dest-i Takva ile almışsın.*”

Mustafa Âli, sözü devrin şairler zümresine getirmekle kalmaz, Türkçenin garipliğine de atıfta bulunur: “O tarihte şiire rağbet Acem’deydi, Bazar-ı Rumiyan (Anadolu çarşılarında) da şiire candan rağbet ve kıymet yoktu,” dedikten sonra Süleyman Çelebi’nin bu vadide “Süleymanlık” ettiğini, yardımcısı olan sahib-i seririn “Yıldırım Bayezid Han”ın iltifatına mazhar olup, hakani gibi, isteğine nail olduğunu ilave eder⁸.

Kırşehirli Âşık Ali Paşa da “Garipname” adlı eserinde, Yıldırım Bayezid Devri’nden yaklaşık 70 yıl önce şöyle diyordu:

“*Türk iline kimse bakmaz idi,
Türlere hergiz gönül akmaz idi,
Türk dahi bilmez idi, bu dilleri,
İnce yolu ol ulu menzilleri.*”

Süleyman Çelebi, Sultan Yıldırım Bayezid Han zamanında Divan-ı Hümayun imamı iken, onun vefatından sonra, Bursa’da ihya ettiği caminin himmetli muktedası (uyulanı) olmuştur. Bu kayda binaen Süleyman Dede’nin Osmanlı Divan-ı Hümayununa imamet ettiği anlaşılıyor.

⁷ Mustafa Ali, Kühü’l Ahbar, 4.Bölüm, Osmanlı Tarihi, C.1, Tıpkı Basım, TTK yayını, Ankara 2009, Varak No:17.

⁸ Mustafa Ali, *age.*, s.41b, Tıpkı Basımda, 41.varaktan 44.varak’a değin eksiktir. Kitab-ı Tarih-i Kühü’l Ahbar, Hazırlayan: Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar ve İbrahim Çuhadar, Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri 2006, s.107 -108.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi'nin verdiği bilgiye göre, Süleyman Çelebi 1422 yılında vefat etmiş, Bursa'da, Çekirge Yolu üzerindeki eski kaplıca yakınında bulunan Yoğurtlu Baba Zaviyesi önündeki sırta toprağa verilmiştir¹.

Divan-ı Hümayun, bütün İslam devletlerinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de önceleri hükümdarın sonraları veziriazamın başkanlığında toplanarak devlet işlerine bakan meclisin adı olup, Osmanlılar devrinde sınırlandırılmıştır².

Divan-ı Hümayun, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri mevcuttur. Anadolu Beyliklerinde de Selçuklular ve İlhanlılar takliden, divan teşkilatı olduğunda şüphe yoktur. Osmanlı hükümdarlarının divan kurup bizzat işlere baktıklarına dair en eski belge Yıldırım Bayezid zamanına aittir. Padişahların her gün divan yaptıkları, Fatih Kanunnamesi'ndeki "Bu kanunname atam ve dedem kanunudur ve benim de kanunumdur" şeklindeki ifadeden de bunun bidayetten beri geçerli olduğunu öğreniyoruz³.

Vesiletü'n-Necat, Türkçede kendi türünde yazılan ilk eserdir. Hz. Peygamber'in doğum günü münasebetiyle yapılan şenlik ve merasimlerde okunmak maksadıyla yazılmıştır. Hz. Peygamber, kendi zamanında böyle bir şenlik yaptırmadığı gibi, dört halife, Emeviler ve Abbasiler zamanında da böyle merasimler yapılmamıştır. İslam dünyasında çok parlak ve ihtişamlı şenliklerle, resmî mevlid törenleri, Erbil Atabeyi Muzaffereddin Gökbörü (Ö.1232) zamanında yapılmıştır. Selahaddin Eyyübi'nin eniştesi olan, son derece dindar ve hayırsever bir devlet adamı olan Muzaffereddin Gökbörü'nün düzenlediği mevlid şenlikleri bütün Müslüman ülkeler için bir başlangıç sayılmıştır⁴.

Tacü't-Tevarih'te, Bursa Ulu Camii'nin temelini atılışından ve açılışından bahsedilirken, Emir

1 Bursalı Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, C.2, Meral Yayınevi, İstanbul 1972, s.342-344; Timurtaş, age., Ön söz s.III.

2 Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.1, MEB, İstanbul 1971, s.462.

3 Mehmet Zeki Pakalın, age., C. I s.464.

4 Faruk Kadri Timurtaş, age., s.IV.

Sultan ya da Emir Seyyid diye tanınan Şemseddin Muhammed Buhari'nin müridi olan Süleyman Çelebi'den söz edilmemektedir⁵.

Süleyman Çelebi Vesiletü'n-Necat'ı Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstünlüğünü ispatlamak için yazmıştır⁶. Müellifimizin "Çelebîliği", muhtemelen Mevlevîliğindedir ki, Bursalı Mehmet Tahir Efendi kendisinden "Süleyman Dede" diye bahsetmektedir⁷.

"Kurtuluşun Yolu" anlamına gelen Vesiletü'n-Necat, 1409-1410 yılında yazılmıştır. Süleyman Çelebi eserini yazdığı Ulu Cami'de imamlık yapıyordu⁸. Vesiletü'n-Necat, sade ve külfetsiz bir üslupla ve 15. asır Anadolu Türkçesiyle yazılmıştır. Son derece malumatlı, imanlı ve ahlaklı bir şahsiyet olduğu anlaşılan Süleyman Çelebi'nin ve eserinin, Türk milleti ve İslam ümmetince yüzyıllar boyunca beğenilip sevilmesi, şereflendirilmesi, dil ve anlatışındaki açıklık, hasbîlik ve sadelikten ötürü olmalıdır. Eseri, Türkçenin orta zamanlardaki en kıymetli örneği saymamız mümkündür. Süleyman Çelebi ve eseri bütün Türk illerine yayılan ve hiç eksilmeyen bir üne kavuşmuştur ki, bu şöhret ve itibar halen devam etmektedir ve kıyamete değinde devam edecek gibidir. Kültür tarihimizin en esaslı kaynaklarından biri olan "Mevlid-i Şerif" kadar beğenilmiş ve okunmuş başka bir eser yoktur⁹. Yalnız halk tabakaları arasında değil, aydın zümrelerde de hayranlık uyandıran, bütün milletin takdirini, saygı ve itibarını kazanan Mevlid-i Şerif'in, Gelibolulu Mustafa Ali'nin görüşünce "Talim-i Ruh-i Kudsi" ile söylendiği de muhakkaktır. Tanzimat Devri'nin meşhur valilerinden ve sıra dışı şairlerinden biri olan Ziya Paşa, eser hakkındaki hayranlığını "Harabat"ında;

"Bu yolda İmam-ı Ehl-i İrfan

5 Hoca Sadedin Efendi, Tacü't- Tevarih, C.1, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayını, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1974, s.222-223.

6 Timurtaş, age., s.IV.

7 Bursalı Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, C.2, s.343.

8 Timurtaş, age., s.VI.

9 Timurtaş, age., s.XIII.

*Mevlid eserini yazan Süleyman
Oldu Şura-yı Rum'a üstad
Oldur eden Ehl-i Nazmı irşad
Manzum o Menakıb-ı Mukadder
İspat-ı Kemal için ona bes*¹
Bilmem ne sühandır ol sühanlar
Aşufte olur hep işitenler*

...
*Dört yüz seneden beri efazıl
Bir söz demedi ona mümasil
Tanzirine çok çalıştı yür'an
Kaldı yine bitir misti Kur'an.*"²

"Safahat" şairi onun için:
*"Yetişmez ki Süleyman Dede yükseklerde,
Kimi Mevlitçi diyor, kimi Bid'atçı diyor"*³

Mevlid kutlamalarının Osmanlılarda, Sultan III. Murat devrinden sonra başladığı, merasimlerin daha çok mevlid kandilinde Sultan Ahmet Camii'nde tertip edildiği ve devlet erkânının da merasimlere katıldığı bilinmektedir⁴. Mevlid merasimlerini bid'at kabul edip, kendi seyrine bırakmamak, dinleyiciler için dinin özüne uygun yararlı etkinlikler hâline getirilmelidir. Mevlid okutmak dinî bir gereklilik değildir, ancak mevlid okutulduğu zaman çocukları camiye götürmek, mevlid ve ilahiler dinletmek önemli bir faaliyettir.

Diyanet İşleri Bakanlığının itina ile bastırıldığı Mevlid-i Şerif (Vesiletü'n-Necat), Reis-ül Hattatiyn Hacı Kamil Akdik'in (1861–1941) yazdığı Esat Fuat Tugay'ın (1884–1973) nüshasıdır. Ahmet Süheyl Ünver hocanın telkiniyle 1967'de Türk Tarih Kurumu Kütüphanesine armağan edilmiştir.

Esat Fuat Tugay, 1915'de Kavalalı ailesinden, Müşir Hasan Paşa'nın (1854–1888) kızı Prenses Ziba Hanım ile evlenmiş, çocukları olmamıştır.

1 *Bes: F. Elverir, Kâfi, Yetişir.

2 Ziya Paşa, "Harabat", Büyük Türk Klasikleri, C.8, Ötüken Söğüt Yayınları, İstanbul, 1988, s.186–187.

3 Mehmet Akif Ersoy, "Safahat", Altıncı kitap: Asım, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, İstanbul 1987, s.328.

4 Necla Pekolcay, Mevlid: Süleyman Çelebi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994, s.24–28.

Vesiletü'n-Necat'ın, Ziba Hanım isteği ile yazdırıldığı, eserin hatimesinde kayıtlıdır.

Emire Ziba Hanım Avrupa'da buldukları sıralarda, ikram edilen alkollü içkileri, sıhhatine dokunduğu için mi içmediğini soranlara: "Hayır! İmanıma dokunduğu için içmiyorum, çünkü ben Müslümanım" cevabı ile susturan hanımdır.

Mevlid-i Şerif'in Esat Fuat Tugay nüshası 11 bölümdür;

Birinci bölümü tevhid'ten, ikinci bölümü, Hz. Muhammed'in ilklerin ilki olduğundan, üçüncü bölümü Hz. Muhammed'in nurunun nesilden nesile geçmesinden, dördüncü bölümü Hz. Muhammed'in nesebi ve başlıca özelliklerinden, beşinci bölümü peygamberimizin doğumundan, altıncı bölümü peygamber-i zışan efendimizin bazı mucizelerinden, yedinci bölümü insanları doğru ve hak yola sevk etmek için Hz. Muhammed'in peygamber gönderilmesinin başlangıcından, sekizinci bölümü Allah'ın kulu ve elçisinin miracından, dokuzuncu bölümü Hazreti Risalet-meâbın miraç'ta bindiği binek olan Refref'ten, onuncu bölümü hacet kapısında tevazu ile yalvarmasından ve kurtuluş için dua etmesinden, on birinci bölümü de dua ve Allah'a iltica etmekten bahseder.

Mevlid-i Şerif nüshası bir dua ile son bulmaktadır. Vesiletü'n-Necat 590 beyitten ibarettir. Müstensih kaydından anladığımıza göre bu Mevlid-i Şerif Esad Fuat Tugay'ın zevcesi Emire Ziba Hanım'ın telebi üzerine, Reisül Hattatiyn el-Hâc Ahmed Kamil tarafından 1931 yılında yazılmıştır⁵. Süleyman Çelebi'nin dua tarzı "şanlı cedit ekberimiz"⁶ Sultan Alpaslan'ın ifadesiyle: "Halis Müslüman, bid'at ve hurafe nedir bilmeyen, ol sebepten Allah'ın aziz kıldığı ve kılacağı"⁷ Türklerin kalbi selimine, nifak ve riyadan arınmışlığına yaraşır biçime, diğerkâmlığımızı (özgeciliğimizi) yansıtıyor.

5 Akkuş-Derman, age., s.77

6 Yahya Kemal Beyatlı, Eski Şiirin Rüzgarıyla, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., 1985, s.46.

7 Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Turan Neşriyat Yurdu Yay., İstanbul 1971, s.35

*“Affedip isyanımızı kul rahmeti
Ol Habibin yüzü suyu hürmeti
Sana layık kullar ile hemdem et
Ehl-i derdin sohbetine mahrem et
Hem Süleyman fakire rahmet et
Yoldaşın iman mekânın cennet et*

*Ya ilahi kılma bizi dâllin
Bu duaya cümmeniz deyin âmin
Ümmetinden razı olsun ol mu’in
Rahmetüllahi aleyhim ecmain.”¹
Biz kamumuz kullarız Sen şahsın
Gönlümüz içinde rûşen mahsın
Ümmetin olduğumuz Devlet yeter
Hizmetin kıldığımız izzet yeter²*

Mevlid-i nebi dua metninde geçen “Habibi Ekrem ve Nebi-i muhterem” Hz. Muhammed’dir. Hz. Muhammed iki dünyanın peygamberi, Mekke ve Medine’nin imamı bütün insanların büyüğü, bütün peygamberlerin serveridir ve bu unvanlar, gaye insan – ufuk peygamber, “adı güzel- kendi güzel” Muhammed’e aittir. Mu’in Allah’ın güzel isimlerinden biri olup yardımcı demektir. Razi kelimesi sevmek, sevgi ile karşılamak, hoşlanmak, tercih etmek anlamlarınadır.³

Bir bireyin hele hele bir toplumun Allah’ın rızasına mazhar olmasından daha kıymetli bir ödül olur mu? Süleyman dedeyi, bu ödüle hak kazanmış bir iman abidesi olarak görüyorum, onun çoğul kipli duasına samimi olarak “Âmin!” diyorum. Türk milletinin de Allah’ın olduğu gibi, Süleyman Çelebi’den razı olduğuna inanıyorum.

MİRAC KANDİLİ MÜNASEBETİYLE

Mirac, Arapça bir kelime olup merdiven, çıkılacak yer, mas’at; yükselmek demek olup Hz. Peygamber’in Mekke’de iken bir gece “Mescid-i Haram’dan” “Mescid-i Aksa’ya” ve oradan da

1 Mevlid-i Şerif, 11.Bölüm, s.73–74.

2 Süleyman Çelebi, Vesiletü’n Necat, Mevlid-i Şerif, Haz. Mehmet Akkuş-Uğur Derman, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2013., s.71

3 Mahmut Çanga, Kuran-ı Kerim Lügatı, Timaş Yay., İstanbul 2005, s. 214.

“Âlem-i Melakut’a**”⁴ yükseldikten sonra tekrar evine dönüşüne denilmektedir. Mirac hadisesi Hz. Peygamber tarafından nasıl anlatılmışsa öylece inanmak doğru olur. Bu bakımdan Süleyman Çelebi’nin eserinin sekizinci ve dokuzuncu bölümlerinde anlattığı Mirac hadisesi, kanaatimizce israiliyattan ve eklentilerden uzaktır.

Mirac hadisesi bir pazartesi gününe tesadüf eden Kadir Gecesi’nde vuku bulmuştur. Kendisine melek Cebrail’in refakat ettiği, “Burak” adı verilen kutsal bir hayvana bindiği, birlikte “Sidretü’l-Münteha”ya kadar, -yedinci sema, bir hadise göre de altıncı semada Arş’ın sağ tarafında bulunan, altından cennetin nehirleri çıkan ulvi ağacın adıdır- birlikte gittikleri bilinmektedir. Burada Hz. Peygamber’in bindiği binite de “Refret” adı verilmektedir.

Kudüs’e ayak bastığında, peygamber ruhları kendisini karşılamışlar ve Muhammed Mustafa’ya ikramda bulunmuşlardır. Allah’ın emri ile ruhlar Mustafa’ya uymuşlar, insanların hayırlısı olan Hz. Peygamber o ruhlarla imam olmuş ve iki rekât namaz kılmışlardır. Hz Peygamber’den önce bu devlete ve bu yükselmeye kimse layık olmamıştır.

Hz. Peygamber çok arzu ettiği Rabbi’nin karşısında şahsı için değil, ümmeti için bir takım taleplerde bulunmuştur. Cennetini Ümmet-i Muhammed’e nasip kıldığını müjdelemiştir. Ümmetinin miracının namaz olduğunu, her nerede namazlarını kılarlarsa gök halkının sevabını bulacaklarını, Allah’a yakınlaşmanın tam bir sadakat ile beş vakit kılınan namazda olduğunu, Ümmet-i Muhammed’in namazının elli vakit namazdan üstün olduğunu söylemektedir. Evine geldiğinde ne görüp ne yaşamışsa ashabına anlattığını ve ashabı da “Ey Din-i İslam’ın kiblesi olan Muhammed, Mirac-ı Güzin sana kutlu olsun” dediler. Ayrıca “Biz kamumuz kullarız. Sen Şah’sın, gönlümüz içinde parıldayan aysın, ümmetin olduğumuz devlet yeter, hizmetin kıldığımız izzet yeter” dediler.

4 ** Âlem-i Melakut: Allah’a ait olan saltanat ve Ululuk makamı.

Ozanlık geleneği, Türk edebiyatının ortaya çıkışıyla birlikte kültür tarihimiz içindeki yerini almıştır. Ozanlık geleneği, özellikle 13. yüzyıldan itibaren Türkiye sahasında yayılmaya başlamış, kültürel değişim vb. nedenlerle ad değiştirip “âşık” terimi ile özde ozanlık geleneğinin devamı olan bir gelenek ortaya çıkmıştır.

Âşıklık geleneği, diğer kültür değerlerinde olduğu gibi, belirli bir işlevi yerine getirmek, bir ihtiyacı karşılamak üzere geleneksel kültürün yarattığı önemli bir değerdir. Âşıklık geleneklerini:

- A. Saz çalma
- B. Mahlâs alma
- C. Usta - Çırak
- Ç. Rüya sonrası âşık olma (Bade içme)
- D. Âşık karşılaşmaları
 - a) Atışma - karşılaşma (Tekellüm)
 - b) Taşlama – takılma
 - c) Soru – cevap (Atışma)
 - ç) Çözümlü muamma, muamma atışma
 - d) Barışma, övme, uğurlama
- E. Leb-değmez (Dudak değmez)
- F. Askı (Muamma)
- G. Dedim - dedi tarzı söyleyiş
- Ğ. Tarih bildirme
- H. Nazire Söyleme

biçiminde sıralamak mümkündür. Fakat her âşığın bu gelenekleri mutlaka yerine getirme diye bir zorunluluğu da bulunmamaktadır.

Muharrem Yazıcıoğlu, âşıklık geleneğini iyi bilen ve son dönem halk şiir geleneğini en iyi yansıtan âşıklarımızdandır.

Âşıklık geleneklerinin başında gelen saz olgusu onun hayatının bir parçasıdır. Kendine göre bir türkü kenti, özel bir ağzı olan halkının önemli bir bölümü Bektaşî kültürüne sahip Arguvan’da her evin duvarında bir saz asılıdır desem yerinde olur. İşte bu ortamda daha ilkokul öğrencisi iken öğrendiği saz ömür boyu kucağından inmemiş, onun bir parçası olmuştur. Yer yer şiirlerinde etkili biçimde yer vermiştir.

Bunlardan:

‘Sazımın telleri Atatürk kokar’

‘Zakir olup cemde sazımı dizdim’

‘Kimi görsem dost diyerek salındım

Düzensiz sazımı çaldım o günler’

‘Ozan oldum kalem çaldım saz çaldım

Paslı zincirleri kıramadım ben’

‘Düzen belli değil saz belli değil’

‘İtibar kalmamış dürüste merde

Sazım çalınmıyor teller kalmamış’

‘İnsan yaşlanınca huzur arıyor

Asılmış sazımı çalamıyorum’

gibi söyleyişler sadece bazılarıdır.

Âşıklıkta mahlas önemli bir olgudur. Kimilerine ustası, piri, mürşidi verir; kimileri bade içme geleneği içinde rüya olgusuyla alır, kimileri de adını veya soyadını mahlas olarak kullanır.

Yaşamı büyük sıkıntılar içinde geçen Muharrem Yazıcıoğlu, ilk soyadı olan *Bulut*’u mahkeme kanalıyla değiştirip, “*Bulut gitsin, bir güneş gelsin*” diyerek mahkeme kâtipliği yapması nedeniyle soyadını *Yazıcıoğlu* olarak tescil ettirmiştir. Bu tarihten itibaren de soyadını mahlas olarak kabullenip bütün şiirlerinde Yazıcıoğlu mahlasını kullanmış, âşıklık geleneklerini bu mahlasla sürdürmüştür.

Âşıklar, yüzyıllardır sayısız medeniyete beşiklik eden Anadolu’nun sesi, soluğu, dili olmuşlar, hüznü, sevgiyi, merhameti en güzel biçimde dillendirmişlerdir. Bu yeteneği elde edene kadar da âşıklık gelenekleri dediğimiz önemli aşamalar geçirmişler, bir nevi haddeden geçmişlerdir.

Bunlardan biri usta-çırak geleneğidir. Her âşığın yetişmesinde bir usta âşığın etkisi bulunur. Âşıklıkta yol vardır, erkân vardır. Bu, Anadolu’da ahilik çerçevesinde oluşan esnaf teşkilatında olduğu gibi bir gelenektir.

Âşıklıkta bir usta âşığın yanında yetişip ondan saz, söz, belagat öğrenip usta-çırak geleneğini sürdürmenin dışında, bazı âşıklar da belli bir ustanın yanında yetişmediği hâlde kimi âşıkları kendilerine manevi usta kabul edip, onun gibi olmaya özenip, bu manevi ustaya saygıda kusur etmeyerek âşıklık geleneğini sürdürürler.

Âşık edebiyatında, Fakir Edna'nın Hataî'yi, Âşık İcazet'in de İdrakî'yi manevi usta saydığı bilinmektedir. Kendisinden 200 yıl önce yaşamış Kul Himmet'i manevi usta sayıp saygı ve sevgisinden manevi ustasının adına 'Üstadım' unvanını da ekleyerek "Kul Himmet Üstadım" mahlası ile edebiyatımıza unutulmaz deyişler kazandıran Divriğili Âşık İbrahim gibi Muharrem Yazıcıoğlu da Âşık Veysel'i manevi usta saymış, ömür boyu Veysel'e saygısında kusur etmemiştir.

Eyüp Coşkun'la yaptığı bir röportajda: *"Âşık Veysel'i tanıdığımda 12 yaşında idim. Köyümüzde Kör Memet lakaplı birinin evine Âşık Veysel gelmiş dediler gittik. Saz çalıyor, kendine özgü türküler söylüyordu. Bir ara ev sahibi beni göstererek 'bu bizim çocuk da bu işlere meraklı. Bir sazı var' deyince, Veysel, 'Getirsin de göreyim' dedi. Getirdim. Düzen etti. Çaldırdı. 'Bu ilerde iyi bir usta âşık olur amma ben göremem.' dedi. Daha sonra oğlu Malatya'da asker olduğu için birkaç kez geldi. Ondan sonra buluşmalarımız ara sıra devam etti."*

demektedir. Veysel'i küçük yaşta görüp, karşısında saz çalması o denli etkilemiştir ki Yazıcıoğlu'nu, Veysel edası ile çalıp söyler olmuştur. Çevresi de sazını, sözünü Veysel'e benzetir.

Ankara'da Ahmet Mortaş'la röportaj yaparken Mortaş, Yazıcıoğlu'na *"Âşık Veysel hakkında ne söylersin?"* diye sorunca Yazıcıoğlu, *"Âşık Veysel hakkında bir şey söylemek bizim haddimiz değil. O, bizim ustamız."* diye yanıtlamıştır. Zaten Âşık Veysel'i anma haftasında söylediği bir şiirinde:

Yazıcıoğlu senden aldı mayayı

Sevgi ile terbiyeyi havayı

diyerek âşıklıkta ilk ilhamı Veysel'den aldığını vurgulamıştır.

Âşıklar yaşadıkları dönemin sözcüleridir. Halkın duygularına, düşüncelerine, dünyasına ışık sa-

çan bilge kişilikli duygu adamıdır.

Bir şiirinde:

Çürümüş düzende çürümüş toplum

Damarlar gıdasız kurumuş toplum

Şükür diye diye erimiş toplum

Görmek için göz kalmamış insanda

diyen Yazıcıoğlu, sanatçı kişiliğini yoğun olarak yaşayan, çileyle sarmaş dolaş olmuş bir âşıktır.

Âşıklık geleneklerine son derece bağlı Yazıcıoğlu'nda bu geleneklerden rüya sonrası âşık olma (bade içme) olgusu da sezilmektedir.

Sevdiğim elinden bir bade içtim

Ateşi olmayan asla yol almaz

diye bade içmiş âşıklardan biri olduğunu vurgulamıştır. Âşıklıkta ilerleyişini bade olgusuna bağlamak da mümkündür.

Âşıklık geleneklerinden atışma geleneği Yazıcıoğlu'nda yoktur. O şiirlerini doğaçlama söyleyip sosyal konulara bağlı olarak koşma düzeninde yazıp sazıyla seslendirmektedir.

Atışma geleneğinden uzak durunca da gerek lebdeğmez, gerekse muamma ve dedim dedi tarzı söyleyişin de örneklerini vermemiştir.

Sanatı

Metin Turan'ın, Yazıcıoğlu'nun sanatı için "Yazıcıoğlu'nun gelenek açısından önemi, şiir serüveninde yüksek sanat yapıtı sunma gibi bir iddiasının olmaması değil, ama bir ozan olarak, kendisine, tarihsel olarak düşen sorumlu insan olma kararlılığı anlamında, o bütün özverisini ve mesaisini buna harcama bakımından gerçekten önemlidir."¹ Görüşüne katılmamak mümkün değildir

Muharrem Yazıcıoğlu'nun şiirlerini okuyanlar, onda herhangi bir sanat endişesinin bulunmadığını görecektir. Söz sanatları ise sanat endişesiyle bilerek kullanımlar, zorlama sözler olmayıp doğal söylemlerdir.

O, söyleyeceğini arı, duru, ve çoğu kez de:

"Kenardan kenara yeldirir beni"

"Şimdi ölümlere çunuyor sağlar"

¹ Metin Turan, Muharrem Yazıcıoğlu İçin, Muharrem Yazıcıoğlu, Sevdalıyım, Görüşü ve Şiirleri, Ürün Yayınları, Ankara, 1998, s. 247

*Hayatta yorarak pişirdin beni”
“Yazıcıoğlu bitti cahtım kalmadı”*

biçiminde kendine özgü yöresel bir söyleyişle ortaya koymuştur. Doğal söylemi gereği ortaya çıkan söz sanatları ona özgünlük ve kişilik kazandırmıştır. Âşıklar halk hikâyelerini en iyi bilen insanlardır. Bu nedenle:

*Yusuf gibi kuyudayım
Kayıran yok kıyudayım
gibi söyleminde Yusuf kıssasına;
Kaygusuz'u Alanya'nın beyinden
Mucizat gösterip alanlar burda*

biçimindeki söyleminde de Abdal Musa'nın Alanya Beyi'nin oğlu Gaybî'yi bir mucize ile dergahına getiriş öyküsüne telmih yapışı bilinçli bir sanat kaygısından değil, doğal olarak bildiği öyküleri anmaktan kaynaklanmaktadır.

Yine âşıkların en önemli özelliği güzellemelelerde benzetmelere sıkça yer vermeleri, özellikle doğa güzelliklerini şiirlerinde ustaca kullanmalarındır.

*Arap at misali atar yeleyi
Böylesi açtırır türlü belayı*

dizelerinde güzelin saçını Arap atlarının uzun yelleri gibi atmalarına benzetmesi bunlardan biridir.

Sanat kaygısı gütmeyen doğal söylem arasında, âşıklık gereği oluşturulan söz sanatlarının Yazıcıoğlu'nda ustaca kullanılışı, sazının yanı sıra sözündeki üstünlüğünün kanıtıdır.

Onun dili yaşayan Anadolu Türkçesidir.

Muharrem Yazıcıoğlu'nun doğaçlama söylerken hiçbir sıkıntı çekmemesi, akıcı bir şiir diline sahip olması, âşıklıktaki ustalığının önemli bir yönünü oluşturmaktadır.

Genellikle düz koşma söyleyen Yazıcıoğlu, ezgilerine göre koşma çeşitlerinden destanın sınıflandırılmasında, konuları bakımından destanın halk şiirinde önemli bir türü olarak bilinen şairnamelelerin güzel örneklerini verenler arasında görülmektedir.

*Kul Hasan, Kul Ahmet bir de Haşimî
Hüda versin Hüdaî'ye nasibi
Gültekin, Akarsu, yandı Nesimî
Ozansan örgütlü birleşmeye gel*

*Ozanların künyesini bilen yok
Ekberî, Cansever uzak gören yok
Sefil Rıza çoktan öldü soran yok
Ozansan örgütlü birleşmeye gel*

*Çoğu öldü, yandı neyimiz kaldı
Kalanın da düzen tüyünü yoldu
Devranî, Mihnetî, Rabia öldü
Ozansan örgütlü birleşmeye gel*

biçiminde 28 dörtlükte yakından tanıdığı 52 âşığı anarak yaşadığı çağda iz bırakan âşıkların adını gelecek kuşaklara belge niteliğinde sunma görevini yerine getirmiştir.

YAZICIĞLU'nda Aşk ve Sevgi

Bir şiirinde:

*Âşık olmayanın ateşi olmaz
Ateşi olmayan asla yol almaz*

diyen Muharrem Yazıcıoğlu'nda aşk duygusu ileri derecede dizelere yansımıştır. O, yüreği sevda ateşiyle yanan duyarlı bir kişidir. Sevgilinin elinden muhabbet şerbeti içmiş,

*Sevdiğim elinden bir bâde içtim
Ateşi olmayan asla yol almaz*

diyerek her âşık gibi sonuçta zararlı çıktığını vurgulamıştır. Âşık, vefasız, acı çektiren bir güzele sevdalıdır. Ama, bakışlarıyla konuşan güzel nazlıdır. Hep kaçır ondan. Âşığı ne kadar acı çektirse de razıdır. Çünkü insanın ancak aşkla var olacağına inanır.

*Âşık olan insan ne güzel olur
Aşk olmayanlar kıymet mi bilir
Hayat, yaşam bile aşk ile olur
Perişan hâlîme gül doya doya*

diyen ve aşkın hem beşerî, hem ilahi yönünü en üst düzeyde yaşadığını sergileyen Yazıcıoğlu:

*Gönlüme tahtını kuran gözlerin,
Gülerek baktıkça can verir bana.
Kırmızı yanaklar tatlı dillerin,
Konuşan kelâmın kâim verir bana.*

gibi söyleyişlerle beşeri aşkı dile getirirken pek çok şiirinde bu derin aşkı:

*Bir benzerin görsem seni bulurum,
Bu sevda elinden nerde ölüürüm,
Adresini bilsem, ölsem gelirim,
İlaçsızdır yaram bezdirdin beni.*

biçiminde dillendirmiştir. Beşeri aşkın kimi so-

nuçlarını da:

*Çocukken aşkına düştüğüm güzel,
Ömür gitmiş, belin bükülmüş gördüm.
Nerde kaldı gül cemalin gözlerin,
Yüzüne çizgiler çekilmiş gördüm.*

biçiminde özgün ve net ifadelerle sergilemiştir. Yazıcıoğlu, güzeli anlatırken Karacaoğlan tavrı sergiler. Karaoğlan gibi o da güzeli sarmadıkça övmenin yeterli olmayacağına inanır.

*Aşkı bilmeyene bu işler garip
Boşa gezdin bunca kendini yorup,
Kollarıma alıp bir defa sarıp,
Tatlı dudaklardan öpüşelim mi?*

dizeleri görüşümüzü doğrulayan söyleyişlerdendir.

Kimi zaman aşk ateşiyle kavru lan âşık, kimi zaman da ayrılıkla perişan olup hislenir:

*Senden ayrılalı derbeder oldum
N'olur kınamasın yar beni beni
Ayrılalı ne bir mektup ne haber
Bir pusulan ile sar beni beni*

gibi rahat söyleyişlerle yüreğinden geçeni serer orta yere.

Yüreği insan sevgisiyle dolu âşık, bir şiirinde 'İnsan tabiatın yapı taşıdır' diyerek insana verdiği önemi sergilemiştir. Âşığa göre insan, her ne kadar ölümlü olsa da sevmeye değer önemli bir varlıktır. Kişi insanı sevmekle kendini bulabilir.

Bir şiirinde:
*Aşk olmayan yavan olur
Aşk olana ayan olur
Onu deli sayan olur
Ben Tanrı'yı sende buldum*

gibi deyişleriyle ilahi aşkı dile ve tele dökmüş tür.

Sevgisiz hiçbir şey olmayacağına inanan Yazıcıoğlu'na göre aşkın mayası sevgi, hoşgörü ve birliktir. Aşk ateşi yakıcı ve kavurucudur. Engelleri aşmak isteyen aşk ateşinin yüksek olması gerektiğini işaret etmiştir.

Yazıcıoğlu'nda aşk konusunun en önemli gözü Tanrı sevgisiyle dolu olanıdır. Alevi-Bektaşî felsefesi içinde yetişen Yazıcıoğlu, şiirlerinde Allah, Muhammet, Ali aşkını ön planda tutmuş, Ehlîbeyt sevgisinden ödün vermemiştir.

Yazıcıoğlu'ndaki insan sevgisinin giderek Tanrı sevgisine yöneldiği, Hallac-ı Mansur ve Nesimî'den kaynaklanan *Enel-Hak* düşüncesi ile Yunus felsefesinin şiirlerine hakim olduğu görülmektedir.

*Yazıcıoğlu aşktır Allah
Kaşları yazar bismillah
Cemali sanki Beytullah
Ben Tanrı'yı sende buldum*

derken *Enel-Hak* felsefesine yaklaştığı sezilmektedir.

Ona göre Yunus, Tanrı'yı insanda bulmuştur.

Yazıcıoğlu'nun:

*Âlemin gönliüne tahtını kuran
Sen seni tanırsan Yunus sendedir
İnsanlık adına mührünü vuran
Sen seni tanırsan Yunus sendedir*

dizeleri her şeyin insanın kendisini bilerek başladığının, kendini bilen insanın Yunus'u da Tanrı'yı da bulacağına işaretidir.

*Kendini tanı ki beni bilesin
Aradığın Hak cevheri bulasın*

diyen Yazıcıoğlu'na göre kişi kendini bilmeli, amaca ulaşmak, menzile yetmek için hamsa pişmeli, kâmil insan olmaya çalışmalıdır.

Tasavvufta pişip olgunlaşmanın yolu aşk ateşinde yanmaktan geçmektedir. Âşık, gönlinde aşk ateşi olmayanı ölü saymakta, aşk ateşi ile yanmayan insanın asla yol alamayacağına inanmaktadır.

*Ham olan meydanda kaynamalıdır,
Bilirsen bilerek söylemelidir,
Bilmiyorsan sözü dinlemelidir,
Pişerek kâmile buluşmaya bak.*

dizeleri ve:

*İrfan meclisinde pişmen gerekir,
İlim çeşmesinden içmen gerekir,
Cennet sevdasından geçmen gerekir,
Günün bayram, gönlin hayran oldu mu?*

biçimindeki söylemler bu görüşümüzü doğrulamaktadır.

Bir şiirinde:

*Yazıcıoğlu aşkınan var
Aşk olmazsa dünyası dar*

diyen ve sevginin her çeşidinden çok çektiğini yer yer dizelerine aktaran Yazıcıoğlu:

*Tanrı'yı çok sevdim yükledi dertler,
İnsanı sevdim ki haraptır yurtlar
Ehlibeyt'i sevdim ürüdü itler
Kimi sevdim ise pişman eyledi*

biçiminde taşkın söyleyişlerle dile getirmiştir. Yazıcıoğlu'ndaki bu taşkınlık aşkının yüceliğinden kaynaklanmaktadır.

Muharrem Yazıcıoğlu beşerî ve ilahi aşkının yanı sıra, bazı önemli şahsiyetlere derin bir sevgi beslemekte bunları çok seçkin dizelerle dile dökmektedir. Bunların başında Atatürk gelmektedir. O,

*Ömür boyu ışık tuttu yolumda
İlkeleri sermayemdir elimde
Başarısı türkü oldu dilimde
Sazımın telleri Atatürk kokar*

*Yazıcıoğlu Ata ekmeğim aşım
Her zaman fedadır yoluna başım
Düşe kalka geldi yetmişe yaşım
Ölünce sallarım Atatürk kokar*

diyecek kadar Atatürk sevdalısıdır. Atatürk'e hayranlığını:

*Yazıcıoğlu ömür biter öz kalır
Yiğit ölür gerisinde söz kalır
Eseriyle geleceğe iz kalır
Atatürk'e laikliğe hayranım*

biçiminde dile döken âşık, Atatürk'ün kurduğu düzenin korunamadığını, onun ilkelerine gereği gibi sahip çıkılmadığını da

*Doğa bile senden sonra bozuldu
Demokrasi çıkarıcıya yazıldı
Felaketler türlü türlü dizildi
Artık ocağımız tütmüyor Atam*

*Bozuk düzen gücü yeten yetene
Küfürler çoğaldı büyük Atama
Zaten dünya düşman güzel vatana
Olaylardan tadım tuzum kalmadı*

gibi dizelerle vurgulamıştır.

Yazıcıoğlu'nda da tüm Alevi-Bektaşî kökenli âşıklarda olduğu gibi Hacı Bektaş Veli'nin yeri ve önemi ayrıdır. Bektaşiliğin ana ilkelerinden *eline-beline-diline sahip ol* kuralı;

*Eline sahip ol hırsızlık etme
Diline sahip ol yalan söyleme
Beline sahip ol harama gitme
İnsanca İslamlık der Hacı Bektaş*

*Felsefen dünyaya duyurdu senin
Yıllardır yatsan da çürümez tenin
Eşit kıldın kadın erkek hakların
Temel felsefende var Hacı Bektaş*

diyen Yazıcıoğlu'nda temel ilkedir. Hacı Bektaş sevgisini sık sık dillendiren Yazıcıoğlu bir şiirinde:

*Koca Hünkâr Ser Çeşme'ye
Sohbet ile söz ile gel
Hakk'ı insanda bilerek
Gövde değil öz ile gel*

diyerek de önemli bir telmih yapmıştır.

Dinî tasavvufi halk şiirinin Alevi kökenli âşıklarının hemen hepsi her zaman doğruları söyleyen, şiirleriyle hem dönemine hem de yüzyıllar ötesine ışık tutan Pir Sultan'ı manevi usta saymış, tümü etkisinde kalıp bu ulu ozana övgüler yağdırıp saygıyla anmışlardır.

Bu ilke Yazıcıoğlu'nda da bozulmamıştır. Pir Sultan'ın öğretileriyle yaşadığını, *Sana öldü diyen kendi ölmüştür* biçiminde sert söylemlerle dile getirmiştir.

Pir Sultan edasıyla şiir söylemeye özenen bu âşıklar, olması gerektiğini düşündüğümüz *Pir Sultan Kolu*'nun birer temsilcileri görünümündedir. Yazıcıoğlu bu görüşü;

*Ozanlar sürececek aydın izini
Her nefeste görüyorum yüzünü
ve:
Yüreğinde halkın sevgisi varsa
Her ozan devrinin Pir Sultanıdır
Özü sözü bir birine yar ise
Her ozan devrinin Pir Sultanıdır*

biçiminde şiirleştirmiştir.

Yazıcıoğlu, Alevi-Bektaşî edebiyatında önemli bir yeri olan Abdal Musa'ya da sevgi ve saygısını dillendirip:

*Teke yöresinde Tekke köyünde
Muhammet'le Ali vardır soyunda*

*Kaygusuz'u Alanya'nın beyinden
Mucizat gösterip alanlar burada
dizeleriyle mucizelerine telmih yapmıştır.*

Anadolu'da tüm âşıkların saygıda kusur etmedikleri, her sözünü baş tacı ettikleri söz ustalarının başında Yunus Emre gelir O da Yunus Emre'yi:

*Âlemin gönlüne tahtını kuran,
Sen seni tanırsan Yunus sendedir.
İnsanlık adına mührünü vuran,
Sen seni tanırsan Yunus sendedir.*

*İrk, din, mezhep ayırmazdı O,
Zengini, zalimi kayırmazdı O
Hak'tan gayrısını çağırılmazdı O,
Sen seni tanırsan Yunus sendedir.*

gibi pek çok şiirinde övgüyle dile getirmiş, her şeyin insanın kendisini bilmesiyle başladığını vurgulamıştır.

Doğa

Yazıcıoğlu, doğaya hayran bir âşıktır. Yalnız, şiirlerinde doğa Veysel'deki gibi "Bir çekirdek verdim, dört bostan verdi" biçiminde çıkar ilişkisine dayanmayan görünümde olup, Karacaoğlan'daki gibi sanki bir süs unsurudur.

*Dağlardır doğanın süsü gelini,
Sana gelsem koklar idim gülünü,
Kim keserse ormanını dalını,
Taşları başına çalarım dağlar.*

ve

*Ahatlı'da ne güzeldir tabiat,
Hayranım ben kapıdaki güllere,
Kırmızı, beyazı, pembe, sarısı,
Hayranım ben kapıdaki güllere.*

biçimindeki söyleyişlerle:

*Asırlardır yurdu ayakta tutan
Bereket kaynağı ormanlarımız
Her hizmette türlü varlığı katan
Bereket kaynağı ormanlarımız*

gibi şiirler görüşümüzü kanıtlamaktadır. O, dağın yeşiline, kuşun sesine, suyun akışına hayrandır. Doğayı kirletenlere kızar.

Doğa güzellikleri ve kendine özgü çeşitli yönleriyle kimi kentlerin Yazıcıoğlu'nun yaşamında

önemli bir etkisinin olduğu ve bu kentleri dizelerinde ön plana çıkardığı görülmektedir. Bunlar arasında:

*Bölgede denizle kucak kucağa,
Türkiye'nin Antalya'sı ne güzel,
Kış ayları muhtacım ben sıcağa,
Türkiye'nin Antalya'sı ne güzel,*

*Kepez çamlarında meltem yelleri
Atatürk parkının açar gülleri
Side Alanya'nın düzgün yolları
Türkiyem'in Antalya'sı ne güzel*

biçiminde övdüğü Antalya, ona göre dağlarıyla, deniziyle, tarihi dokusuyla bir doğa harikasıdır. İstanbul için çarpık kentleşme ve çevre kirliliği ile doğasının iyice bozulduğunu vurgulayıp ;

*Çağların beşiği kültür merkezi
Ağır yükü sızılıyor İstanbul
Adalar, Boğazlar safâ sürerken
Alt tabaka eziliyor İstanbul*

*Yazarlar, şairler kalem çalmışlar,
Yatan evliyalar değer görmüşler,
Çok padişah, çok sultanlar vermişler,
Yeşilliğin azalıyor İstanbul.*

biçimindeki dizelerle, tarihe tanıklık etmiş, sanatçılara ilham kaynağı olmuş bu efsanevi kentin bir nevi panoramasını çizmiştir.

Uzun yıllar yaşadığı, memuriyetinin önemli bir kısmını sürdürdüğü Ankara'yı ise:

*Ne trafik düzgün ne kabinesi,
Çıkmaza düşmüşler bozuktur sesi,
Kalorifer dumanı tıkar nefesi,
Baş bellisiz, meydan ıssız Ankara.*

gibi sert söylemlerle, gecekondulaşmanın, hava kirliliğinin merkezi olarak görüp yaşanılmayacak yer olduğunu vurgulayıp yerer.

Yazıcıoğlu'nun Şiirlerinde Sosyal İçerik

Yazıcıoğlu'na göre ülkedeki tüm sorunların, kültürel yozlaşmanın, sınıf ayrımının, kötü gidisatın ana kaynağı ekonomideki bozukluk ve gelir dağılımındaki eşitsizliktir.

Bulunduğu her ortamda âşıklığın gereklerini

yerine getiren, yüreği ile haksızlıklara karşı gelerek saziyla, sözüyle dikelen bir görünüm sergilemiştir. Zaten bu konumunu bir konuşmasında Musa Seyirci'ye:

“Gerçek Atatürk düşüncesi ile yurdumun birliğini, beraberliğini savunarak haksızlıklara, hırsızlara, vurgunculara, soygunculara, adam yakan gibi sahte dincilere, doğayı, denizi kirleterek ormanlarımızı yok edenlere, gerek politik, gerekse dincilik adı altında milleti ve yurdu bölerek insanların mutluluğuna zarar verenlere karşı çıkmışımıdır.” biçiminde dile getirmiştir.

Değerli araştırmacı Musa Seyirci, Yazıcıoğlu'nun *Bir Birinden Kaçar Oldu İnsanlar* adlı kitabına yazdığı sunu yazısında:

“Ozanda özlü iki şiir damarı var. Bunlardan birisi şiirin yapısını oluşturan Âşık Seyranî damarıdır. Birisi de toplum aksaklıklarını oluşturan ve iktidarın yanlışlıklarına karşı çıkan Pir Sultan Abdal damarıdır. Muharrem Yazıcıoğlu pek çok doğruları ve gerçekleri çileli yaşamının içinden ayıklayarak köşe taşı gibi eserleri yerli yerine koymuştur. İnsanlık adına tüm haksızlıklara karşı çıkmış, kınamış ve eleştirmiştir.” diyerek yerinde bir saptama yapmaktadır. Onda, Dertli'de, Seyranî'de, Emrah'ta, Sadık Baba'da, Esirî'de gördüğümüz âşıklıktaki saz ve söz ustalığı damarının yanı sıra Pir Sultan'da gördüğümüz Pir Sultan damarı ön plandadır.

Yine Muharrem Yazıcıoğlu, sanatı ile ilgili görüşlerini başkasının yorumuna yer bırakmadan yeri geldikçe kendisi yapmıştır. Metin Turan'la yaptığı bir söyleşide de “Ozanlık benim anlayışıma göre kişinin yüreğinde olur. Ozan karakteriyle, kültürüyle, kendisini yenilemesiyle kanıtlar. Kanıtlama ise kişinin dünya görüşü ile, hayattaki mücadele yeri ile, halkın öncüsü olmakla orantılıdır.” demektedir. Sosyal yaşamdaki olumsuzlukların çözümünü de birleşmekte görmektedir.

Bir şiirinde:

*Bıktım şu sofunun ibadetinden
Usandım mürşidin icazetinden
Geçtim o tekkenin kerametinden
Çileyi felekten bezdim usandım*

diyen Dertli gibi Muharrem Yazıcıoğlu da
*Dünyada hakkımı koruyamadım
Haksıza haykırıp faryamadım
Cahile bir türlü yarayamadım
Menfaatsiz insan göremedim ben*

gibi ifadelerle dünyanın cefasından bıktığını sık sık dile getirmiştir. Olumsuzlukların tek çözümünü birleşmekte görüp:

*Turnalar birlikte uçar
Kervanlar birlikte geçer
Çiçekler birlikte açar
Birlik ol ki dirlik olsun*
demektedir.

Geçim sıkıntısı ise âşığın en çok dillendirdiği konudur.

*Kemerde son delik yeri kalmadı
Zamdan insanlığın ferî kalmadı
Artık dürüstlüğü'nün yeri kalmadı
Zamlar bizden insanlığı kaldırdı*

gibi söyleyişlerle zamların tahribatını ve yoksulluğun yarattığı acı tabloyu sergilemiştir.

Etkileşim

Âşıklar arasında etkileşim hem doğal, hem oldukça önemlidir. Âşık kolları bu etkileşimle güçlenip varlığını sürdürür.

Âşık Veysel'i manevi usta sayan Yazıcıoğlu'nun şiirlerini incelediğimizde Pir Sultan Abdal, Hata-yi, Nesimî gibi önemli Alevi âşıkların etkisi görmek, kendisinin de bir şiirinde:

*Sağ olası'n ustam anmışsın beni
Bir hafta içinde geldi mektubun
Görmüş gibi oldum karşımda seni
Biraz özlemine sildi mektubun*

diyen Âşık Coşkun Gönüllü'yü etkilediği sezilmektedir.

KAYNAKÇA

Muharrem Yazıcıoğlu, *Anadolunun Meyveleri*, Göze Yay. 2. Baskı, Ankara, 1993.

Muharrem Yazıcıoğlu, *Birbirinden Kaçar Oldu İnsanlar*, Eko Yay. Ankara, 1994.

Muharrem Yazıcıoğlu, *Kitaplar Ağlıyor*, Eko Yay. Ankara, 1994.

Muharrem Yazıcıoğlu, *Sevdalıyım, Görüşü ve Şiirleri*, Ürün Yay. 2. Baskı, Ankara, 1999.

Giriş

Bu çalışma, Fidan Kasımova'nın "Yozgat'ta Halk Kültürü ve Onda Eski Türk Folklorunun İzleri" isimli çalışması esas alınarak bu konudaki karşılaştırmaları Azerbaycan ve Anadolu'da yoğunlaştırmak adına, yazar bilgilendirilerek yapılmıştır¹.

Metin

Yozgat yöresinden tespiti yapılan al ruhundan korunmak için alınan tedbirler arasında yer alan, lohusanın yanında eşinin veya erkek kardeşinin bulunması al karısının er kişiden çekindiği ile izah edilebilir. Lohusa, yalnız ve karanlıkta bırakılmak istenmezken er kişinin ve eşinin farklı bir önemi olduğuna inanılır. Birçok yerde lohusanın al karısından korunması için bulunduğu odaya şapka, ceket, palto gibi erkek giysisi asılır. Kama gibi kesici silahlar konulur, lohusanın eri doğum esnasında bıçakla akarsuyu bıçaklar, doğum yapılan evin eşliğinde erkek at kişnetir, ateş yakılır². Buradan hareketle, bazı kara iyelere, şer güçlere karşı er kişinin, kadın kişiden daha fazla koruyucu gücü olduğu veya kadının erine farklı fonksiyon yüklenildiği söylenebilir mi? Bu bulguyu halk inançlarındaki kişiöglü kültü ile ilişkilendirmek mümkün müdür?³

Bildiride koruyuculuğuna yer verilen nesnelere biri de tuzdur. Tuzun görülebilen bir kısım zararlılara karşı koruyucu olduğu gibi, görünemeyen bazı zararlılara karşı da koruyabildiği inancı Anadolu halk inançlarında da vardır⁴. Tuzun al karısına karşı koruyucu olması bu teşhisi güçlendirmektedir.

1 Fidan Kasımova, "Yozgat'ta Halk Kültürü ve Onda Eski Türk Folklorunun İzleri", **Uluslararası Bozok Sempozyumu, 05-07 Mayıs 2016 Yozgat**.

2 Mevlüt Süleymanlı, **Göç**, İstanbul, 1990.

3 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında Geçmişten Günümüze Kişioğlu**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2015.

4 Yaşar Kalafat, "Van Gölü Havzası Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Tuz İnançı", **Türk Halk İnançlarında Beslenme**, Berikan Yayınları, Ankara, 2012,s. 73-99.

Al karısından korunmak için lohusanın yatağına **kırmızı/al bez** bağlanması tespiti bize göre bildirinin bu bölümünün en önemli bulgusudur. Anadolu'da lohusanın karyolasının bir urgan veya kurdele ile etrafı sınır çizilir gibi bağlanarak al karısına karşı lohusa korunmaya alınır, kullanılan bağ al/kırmızı renkli olur. Lohusanın başına al/kızıl bir bant bağlanır. Bize göre al karısı, al renk bağlantısı al ruhunun mahiyetinin anlaşılmasındaki en hassas noktadır. Al renk al ruhundan bağımsız değildi. Ayrıca, adeta al ruhunun ongun olabilmek gibi bir vasfı vardı. O zarar verebilirken bazı hâllerde yararlı da olabiliyordu. Bu husus Safevi Türk ordusundaki börklerin **al/kızıl** olmasının mitolojik bir derinliği vardı⁵. F. Kasımova, lohusa ve bebeğini al kurdelenin **albız/şeytana** karşı koruduğu inancının Şamanizm'den günümüze gelmiş bir inanç olduğunu belirtirken⁶ Şamanların bazı dinî merasim kıyafetlerinde **al/kızıl** bir börk giydiğini açıklamayan çalışmaların olduğunu biliyoruz⁷.

Yazar, al karısını su unsuru ile de ilişkilendirmektedir⁸. Bu teşhisi doğrulayan, bizim çalışmalarımızda tespitler de vardır. **Al karısının** su kenarlarında, bilhassa yıkık harabe bölgeler, ıssız yöreler su kenarlarında yaşadığına inanılır. Öldürdüğü lohusa ve bebeğinin ciğerini yemek için ciğerleri bu tür yerlere götürdükleri, insanoğlu tarafından esir edilebilen al karısının kurtuluşunu sağladığı zaman, koşup bir suya atlayarak ailesine kavuşmak istediğine, suya atlayan al karısından hemen sonra, suyun içerisinde bir boğuşmanın olduğunu ve daha sonra suyun bir süre kanlandığını halk sözlü kültüründen izleyebiliyoruz. Bu hal, "insanoğluna esir düştüğü ve sır ve hizmet verdiği için öldürül-

5 Yaşar Kalafat, "Kocaeli Halk İnançlarının Kök Hücreleri ve Kızıl İnançı", **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III**, 25-27 Mart 2016 Kocaeli.

6 F. Kasımova, age.

7 Yaşar Kalafat, "Kocaeli Halk İnançlarının Kök Hücreleri ve Kızıl İnançı", **Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III**, 25-27 Mart 2016 Kocaeli.

8 F. Kasımova, age.

mek suretiyle onun kendi âlemince cezalandırıldığı” şeklinde açıklanmaktadır¹.

F. Kasımova, Yörükhan’dan yaptığı bir aktarma ile lohusanın yanına Kur’an-ı Kerim konulmadan evvelki dönemlerde, Şamanlıkta kızların ve lohuların koruyucu ruhu olan Ayızıt’ın resminin konulduğu belirtmektedir².

Ayızıt-Ayuhıt Hatun /Ayzıt Hatun hakkında bilgi verirken C. Beydilli, “**Yakutlarda** çocukların koruyucu ruhu olarak bilinen, çocuğa can veren ve yeni yeni doğmuş kadının yardımına gelen mitolojik varlık.

Eski Şamanların mitolojik inancısına göre gökte **Süt Gölü** vardır. Güzellik İlahesi Ayızıt bu gölden bir damla su ve süt getirip dünyaya yeni gelmiş çocuğun ağzına döker. Bu damla, çocuğun ruhu ve canı olur. Böylece de “**Ayızıt**”ın gücü sayesinde, hayatın devamlılığı temin edilir.

İnanişaya göre Ayızıt, hamile kadın doğum arifesinde iken, göze görünmeden gökten inip gelir ve hamile kadının doğum ağrılarını hafifletmek için, onun yanı başında durur. Çocuk doğduktan üç gün sonra da yurdu terk edip gider.”³ denilmekte ve Beydilli’nin eserinde **Ümay Ana Kültü** ile **Ayızıt Kültü**’nün ortaklıkları üzerinde de durulmaktadır.

Konunun dışına fazla çıkmadan **Umay Ana Kültü** ile **Fatma Kültü**’nü ilişkilendiren, doğum yapan annelerin doğumunu kolaylaştırdığına inanılan **Fatma Ana Otu**’na **Meryem Ana Otu** da denildiğini tespit eden çalışmaların da olduğunu, dinlerin ismi değişmiş olsa da halk inançlarında, inanç devamlılığının devam ettiğini açıklamış olalım⁴.

1 Yaşar Kalafat, “Türk Kültürlü Halklarda Mitolojik Dişi İyeler/Ruhlar” Türk Kültürlü Halklarda Mitler, Berikan Yayınevi Ankara, 2012, s.181-211.

2 Y.Z.Yörükhan, **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri, Şamanizm**, Yol Yayınları, Ankara, 2005.

3 Celal Beydilli, **Türk Mitoloji Ansiklopedik Sözlük**, Yurt Kitap Yayın, Ankara, 2004, s. 77-78.

4 Yaşar Kalafat, “Fatma Ana Kültünden Gök Tanrı İnanç Sistemine”, Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında Geçmişten Günümüze Kişioğlu, Berikan Yayınevi, Ankara,

Halk inançlarında, yaşamakta olan bebeğin ağzının sulandırılmış **anne sütü** ile veya **zemzem** ile ıslatılması şeklinde uygulamalar hatırlıyoruz. Keza zemzem ölümde son nefesten evvel de ölecek şahsın ağzına damlatılmak istenir. Bu konu, bize göre eski Türk inançlarının bir devamı, bağlamında irdelenmeye değer bir husustur.

Yörükhan’ın Şamanlığın ilk dönemlerinden bahisle, lohusanın yalnız bırakılmaması inancının **cinler** tarafından bebeğin değiştirilebileceği, lohusanın ‘**iyi saatte olsunlar**’a karışabileceği inancı ile ilgili olabileceğine dair açıklamaları, bize **sahiplenilmek** inancını hatırlattı. Kara iyeler insanoğlunu veya ona ait bir nesneyi sahiplenebilmektedirler. Ayrıca sahiplenme inancı gibi bir de **basamak-basılmak inancı** vardır. Bu inancın içeriğine göre basan insan, hayvan veya bitki basılana zarar vermiş olmaktadır. Halk inançlarındaki **kırkların karışması** şeklinde gerçekleşen inançtaki kırklılardan birisi diğerini basabilmektedir.

Bu dönemdeki korunma yöntemlerinden birisi de **Çöre Otu**’dur. Bu otun olduğu yerlere kara iyelerin giremeyecekleri inancı vardır. Lohusanın **Yedi Yatağı** kalkıncaya kadar dikiş dikilmez, lohusa bebeğinin banyo suları bu sular ve onlardaki **kan** vasıtasıyla anne ve bebeğine kem güçler, fena ruhlar, kara iyeler, cinlerin zarar verebilecekleri yere dökülmez⁵.

Anadolu Türk halk inançlarında cenaze çıkan evin bütün suları dökülür, cenaze suyunun kaynatıldığı kazanda su bırakılmaz, bazı yörelerde o evin duvarları belirli bir seviyeye kadar silinir. Amaç **Ölüm Meleği**’nin kılıcından sıçrayabileceğine ihtimal verilen kanların temizlenmesidir⁶.

Ulu kişilerin **abdest suyu, kırk suyu** ve benzeri özel suların gelişi güzel dökülmemeleri, temiz yerlerin seçilmesi, gün battıktan sonra dökülmeleri gibi inançların olduğu da bu kapsamda ele alın-

2015, s. 187-215.

5 Y. Z. Yörükhan, **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri, Şamanizm**, Yol Yayınları, Ankara, 2005.

6 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Ölüm**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 31, 88, 133, 150, 161.

bilir.

Kasımova'nın lohusa kadına **kedinin** yaklaşmaması gerektiği tespitine dair açıklaması bizim ilgili düşüncelerimize yeni bir boyut getirmiştir. Esmâ Şimşek'in çalışmalarından hareketle yapılan açıklamada al karısının lohusanın yanına değişik suretlerde geldiği, bazen yakın akraba, bazen çirkin bir kadın, bazen kedi, köpek, keçi, kelle vs. şeklinde görünebildiğine yer vermektedir¹.

Kara iyelerin yaradılışlarından '**don değişme**' özelliğine sahip oldukları bilinmektedir. Bunlar arasında çocuk veya tabut donuna girme de vardır². Biz kırkı çıkmamış lohusanın yanına taze etle girilmemesi inancını o etin ait olduğu hayvanın ölümünün, kesilmesinin üzerinden kırk gün geçmediği için kırkının çıkmaması ve buna bağlı olarak da hayvanın kırkının, lohusa ve bebeğini basabildiği, inancı vardır. Keza cenazeden dönen kimsenin de lohusa ve bebeğinin yanına hemen girmesi uygun görülmez. Biz bu hususu da keza ölen şahsın kırkının çıkmamış oluşu ile izah etmeğe çalışıyorduk³.

Kediler, **kara kediler**, **ağzı mühürlü kedilerin** etrafında oluşmuş inançlar vardır. Bilhassa kedinin cenazenin üzerinden atlaması, onun cenazenin bulunduğu odaya girmesi kesinlikle istenilmez, iyiye yorumlanmaz.

Bebeğin ilk gittiği evden eli boş çıkarılmaması, bilhassa yumurta verilmesi, kırk suyuna yumurta konulması uygulaması Anadolu halk inançlarındaki yumurta ilgili inançlar arasındadır. **Dobruca Türklerinde**, kırk çıkarma işleminde kırk suyuna **kırk kaşık** ve **kırk yumurta kabuğu** konur. Okunmuş kırk yumurta suyu lohusa yakılırken lohusanın başından aşağı ve bazı yerlerde de ayaklarına dökülür. Bu uygulama lohusa ve be-

beğini, **cin şeytan albastı** ve **Kayış Ayak** olarak bilinen güç basmasını diye yapılır. Ayrıca **yumurta** nazarlıkta kullanılır, ilk tarla sürümünde öküzlerin anlına yumurta vurulur, Artvin'de yumurtanın kabuğu fenalık için yapılmış muskanın, **kara büyü**nün içine konulur ve bu muska gül ağacının dibine gömülür. Anadolu'nun **Heloyi** Aşiretinde ayağı basamayan çocuk kalbura konur ve bu hâli ile 7 ev gezdirilip yumurta toplanır ve bu esnada "baş gelip ayak ister" denir. Toplanan bu yumurtalar çocuğa yedirilir⁴.

Bu tür bulguları çoğaltmak kolaydır. Amasya Dere köyünde Nevruz'da çocuklar şeker toplar yumurta ister ve ateşten atarlar. Yumurta isterken "yumurta verenin oğlu olsun vermeyenin kızı olsun" derler⁵.

Halk inanmalarında yumurta, zürriyeti çoğaltmayı anlatır da neden Azerbaycan rüya tabirlerinde yumurta derdi tasayı ifade eder? Bu inanç Anadolu'nun bazı kesimlerinde de vardır. Türk kültür coğrafyasında rüyada tavuğun yumurtladığını görmek, gören kimsenin bir çocuk sahibi olacağı şeklinde yorumlanır⁶.

Kırk sayısının oluşumu konusundaki Ramazan Gafarlı'nın ilk insanın saymayı yeni öğrenmesi döneminde bir ölçü olarak belirlediği, şeklindeki izaha katılmak fazla mümkün değildir. Neden on değil de kırk sorusunu akla getirir. Kırk bütün dinî kültürlerde yer alırken hayatın doğum, evlilik ve ölüm gibi dönüm safhalarında yer alması bazı açıklamalarda da yer aldığı gibi ruh konusu ile ilgili olmalı. Doğumun kırkıncı günü ceninin rahimde ruhlanması, evliliğin kırk gün kırk gece şenliklendirilmesi, iki ruhun ortak buluşması, ölümün kırkının

1 <https://merakedilenler.wordpress.com/2009.7.22/al-bastive-al-karisi>

2 Yaşar Kalafat, "Halk İnançları-tasavvuf-Mitoloji Kavşağında (Buta-Aşk, Taş Kesilme-Âlem Değişme)" Alkış Bitiği Kemal Eraslan Armağanı, Ed. Bülent Gül, Ankara, 2015, s. 85-96.

3 Yaşar Kalafat, "Türk Kültürlü Halklarda Mitolojik Dışı İyeler/Ruhlar" Türk Kültürlü Halklarda Mitler, Berikan Yayinevi Ankara, 2012, s.181-211.

4 Yaşar Kalafat, "Van Çevresi Örnekleri ile Türk Kültür Coğrafyasında Yumurta ile İlgili İnançlar", Türk Halk İnançlarında Beslenme, Ankara, 2012, s. 101-123.

5 Yaşar Kalafat, "Van Çevresi Örnekleri ile Türk Kültür Coğrafyasında Yumurta ile İlgili İnançlar", Türk Halk İnançlarında Beslenme, Ankara, 2012, s. 101-123.

6 Yaşar Kalafat, "Van Çevresi Örnekleri ile Türk Kültür Coğrafyasında Yumurta ile İlgili İnançlar", Türk Halk İnançlarında Beslenme, Ankara, 2012, s. 101-123.

ruhun bedenden ayrılıp belirli bir süreçten geçmiş olması gibi izah edilebilir¹.

F. Kasımova'nın gökyüzü hareketleri ile ilgili inanç tespitlerine henüz derlediğimiz bir bilgiyi eklemek yararlı olabilir. Yozgat'ta yaşamakta olan bir inanca göre, şimşek çakınca "Bismillah, Bismillah, Bismillah" denilmelidir. Zira şeytan, cinler besmeleden korkar kaçır, buldukları yerden uzaklaşırlar İnanca göre şimşek çakmakla amacı cezalandırılması gereken şeytanın öldürülmesidir. Şeytan da korunmak ve saklanmak için insanoğlunun arkasına saklanmak isteyebilir. Şeytanı hedef alan Tanrının şimşeginden, yıldırımından korunmak için şeytanın uzaklaştırılması icap eder, yıldırımdan korunmuş olmak için besmele getirilir².

Karakas halk inançlarındaki ateşin ıslık çalmasının, uzaktan bir yolcu geleceği, ateşin gece ıslık çalmasının, aza "**şeytan**"ın daveti anlamına geldiği önlenmesi için "**artış**" otundan bir parça ateşe atılması gerektiği şeklindeki İnan'dan yapılmış aktarma da kafamızdaki bir soruya cevap oldu³.

Rahmetli annem ve eski büyüklerimiz bizi uyarırlar ve "evde ıslık çalma şeytanları eve toplayacaktır, kapalı yerde ıslık çalınmaz, iyi değildir şeytanlar toplanır." derlerdi⁴. **Şeytan** ve **ıslık** bağlantılı inançların kaynağını daha rahat izleyebiliyoruz.

Od/ateşin sönmemesi gerektiği inancı Kaşkaylı Türkleri arasında çok canlı bir şekilde yaşamaktadır. Evlenip, ata otağından ayrılan erkek evladın donatılan otağına ata ocağından alınmış od hiç söndürülmeden götürülür ve yeni ocak bu od ile tutuşturulur⁵.

1 Yaşar Kalafat, "Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Orta Toroslarda Kırk Motifi", 3. Alanya Tarih ve Kültür Semineri (12-13 Kasım 1993) Tarih ve Kültür Seminerleri, Alanya, 1995, s. 265-270

2 Kaynak kişi; Reşat Genç

3 Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1954, s.67.

4 Yaşar Kalafat, Türk Kültürlü halkların Halk İnançları, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Berikan Yayınevi, Ankara,2010.

5 Yaşar Kalafat, "Kaşkaylı Türkleri", Balkanlardan Uluğ

Halk inançlarında kül etrafında oluşan inançların od kültürünün bir devamı olduğu inancını Türk kültür tarihinden de takip edebiliyoruz. Kül Tigin, ailenin en küçük erkek evladı olduğu, aileden kendi ocaklarını kurmak üzere ayrılan büyük kardeşlerden sonra, anne ve baba ile birlikte yaşayarak ata ocağının tütmesinin, sönmemesinin bu şekilde sağlandığını biliyoruz⁶. Bu tespit A. Temir'e aittir⁷. Anadolu'da bu uygulamanın Tahtacı Türkmenlerinde de devam ettiği bilinmektedir⁸. Anadolu halk inançlarında külle ilgili mahiyeti bu olan başka inançlar da vardır⁹.

Altay Türklerindeki dualardaki tasvirlerde ateş ruhu otuz ayaklı dişi bir ruh olarak ifade edilirken, Anadolu halk inançlarında, kırsal kesimde yağ eritilirken, kavurma yapılırken, kokunun doruğa çıktığı anlarda ateşe bir parçacık yağ atılır ve "senin payın al be mübarek" denir. Bu uygulama bir dönemin Sarıkamış'ta yaşayan Kuzey Kafkasya göçmenlerinde olduğu da bilinmektedir. Ocağın üzerinde pişirilecek bir şey olmasa bile içinde su bulunan bir tencere konulur, ondan çıkacak dumanlarla görünmeyenlerin adeta beslendiklerine inanılırdı¹⁰.

Ateş iyesinin iyesine yapılan bu saçı ile onun dostluğu kazanılmış olunur. Doğu Karadeniz bölgesinde ocağa koyulan odunlardan yanan yanmışlardır. Hiç yanmamış olanlar tekrar yakılmak için kullanılabilir. Kısmen yanmış odunlar artık yakıl-

Türkistan'a Türk Halk İnançları II, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007, s.13-48.

6 Yaşar Kalafat, Türk Kültürlü Halkların Halk İnançları, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Berikan Yayınevi, Ankara,2010, s. 184, 188.

7 A. Temir, "Türkçe Kül-Tigin ve Mogalca Otcığın Adları İle İlgili Tartışmalar üzerine", **Şükürü Elçin Armağanı**, Ankara, 1983, s.293-296.

8 Yaşar Kalafat, "Bayındır Yakapınar Tahtacı Köyü halk İnançları ve Dede Sinan Kahyaoğlu İle Söyleşi", <www.yasarkalafat.info>

9 Yaşar Kalafat, Türk Kültürlü halkların Halk İnançları, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010,S. 190.

10 Yaşar Kalafat, age.

mak üzere ocağa konulmazlar. Onlara “**sahipli**” gözü ile bakılır ve sahipli işlemi yapılır. Onlar, adeta ateş iyесinin malı olmuştur.

Kayseri’de bu türden yarı yanmış oduna **ögseyi**, Malatya’da **köseyi** ve Yunanistan’dan göçmeni Türklerde mesela Yozgat’ta yaşayanlarda ise **iyesi** denilir¹. Anadolu halk dilinde hanımlar için evin sahibi anlamında evin iyesi denir.

Yoğurt, sirke, yumurta gibi mayalanan tuz, ateş gibi koruyuculuğuna inanılan nesnelere bilhassa akşam güneş battıktan, şer vakti başladıktan sonra eşikten çıkarılmaması inancı Anadolu Türk kültür coğrafyasında da vardır².

Süpürge ve süpürme ile ilgili inançlar da bir yumak oluşturmuştur. Akşam koma gelen koyunun sırtına sırtında kar yığılmış olsa dahi süpürge vurulmaz. Merzifon’da olduğu gibi bazı yatırların türbelerinde şifa aracı olarak kullanılan özel süpürge vardır. Cenazenin ardından ev süpürülmez. Keza misafirin ardından da ev süpürülmez. Süpürülen evin çöpü gece dışarı atılmaz. Süpürge kime değer ise ona iftira atılacağına inanılır, korunmak için süpürgeye “tu tu tu” demelidir³.

Anadolu halk inançlarında da ayna etrafında bir yumak oluşmuştur. **Kırık ayna** kullanılmaz. Gece aynaya bakılmaz Kırıklı çocuk ve annesi aynaya baktırılmaz. Cenaze evinde ve Kur’an okunan salonda aynalar örtülür veya ters çevrilir. Aynadan yararlanılarak fal bakılır. Bebek belirli bir yaşına gelinceye kadar aynaya baktırılır ise gözlerinin şaşı olacağı inancı da çok yaygındır⁴.

1 Kaynak Kişi: Rafet Genç

2 Yaşar Kalafat, “Akşehir Örnekleri İle Türk Kültürlü halklarda od/Ocak/Ateş İyesi” Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009. S. 9-13

3 Yaşar Kalafat, “Antalya Yöresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Süpürge İnançları”, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009, s. 43-55

4 Yaşar Kalafat, “Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılar Ayna”, 1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo Kültürel Yapısı (tahtacılar) Sempozyumu (26-27 Kasım 1993

Bildiride yer verilen saçın saçılmayacağı, uygun bir yere sokulması veya yakılması gerektiği inancı Batı Türklüğünde çok yoğundur. Saç da tırnak da savrulmaz. Bu uygulamanın sebebi farklı söylencelelerle izah edilir. Şaman inanlı Nadya Yoğuşova’nın bu konudaki açıklamasına göre kişiöğlunun kutu saç ve tırnaklarının dibindedir. Bazı İslami kesimlere göre insanlar tekrar bedenlenince, bütün organları ile birleşince saçlar ve tırnaklar da gerekecektir⁵.

Sonuç

Kasımova, bize göre bu çalışması ile Türkçe ve diğer dillerden ana dilli halkların inançları ile araştırmacıyı tanıştırmıştır. Ayrıca Anadolu Türk halkbilim araştırmacısının bu konuda Rusça yayınlanmış araştırmaları yakından takip edemediği gerçeği bilinirken bu ihtiyacı da büyük ölçüde karşılamıştır.

Bu çalışmada yer alan bu tür ortak objeleri ve onların etrafında oluşmuş inançları artırmak zor değildir. Bununla birlikte bu minval üzere çalışmalar artırılmalıdır. Bulguların kimliklendirilmeleri, aidiyetleri belirleyebileceği muhakkaktır.

Bizi, yapmış olduğumuz böylesi bir çalışma yöntemine yönlendiren husus, kültür şölenlerinde halk kültürü bildirilerinin tartışmalarına yeterli zaman ayrılamamış olmasıdır. Bu itibarladır ki, bilgi şölenlerinde tartışmaya ayrılan süreler uzatılabilmelidir. Bununla da yetinilmeyip, her bilgi şöleni birkaç çalıştay çalışması ile taçlandırılabilir. Kültür şölenlerinin değerlendirme oturumlarında, ilgili disiplinler arası koordinenin ne nispette sağlanabildiği ve ayrıca halkbilimi içerikli bildirilerle, alınabilen mesafe ölçülebilmelidir. Biz bu irdelememizle belirtilen bu ihtiyacı örnekleyerek açıklamayı amaçladık.

Antalya) Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, s. 237-242

5 Yaşar Kalafat, Balkan Türklerinden Örneklemler İle halk İnançlarında Saç”, **Erciyes**, Ocak 2003, S.301, s. 15-16

Aşık Mehmet Oktay 1949 yılında Ardahan'ın Çıldır ilçesine bağlı Güvenocak (Zinzal) köyünde dünyaya geldi.

“17–18 Ocak 1919 tarihleri arasında gerçekleştirilen Büyük Kars Kongresi'nin sonucunda kurulan **Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti** (Osmanlıca: *Cenub-ı Garbi Kafkas Hükümet-i Muvakkate-i Milliyesi / Cenub-ı Garbi Kafkas Hükümet-i Cumhuriyesi*)nde parlamento başkanlığı yapan Çıldırlı Dr. Esat Oktay âşığımızın büyük dedesidir”.

İlkokulu kendi köyünde, ortaokulu Çıldır merkezde okudu. Ortaokul 2. sınıfta iken âşıklığa ilgi duyan Âşık Mehmet bir gün Saymalı (Kohas) köyüne babası ile birlikte dayısının düğününe gider. Düğünde yörenin tanınmış iki âşığı Şeref Taşlıova ile Âşık Dursun Durdağı çalıp söyler. İki âşığın atışmasını büyük bir zevkle dinler ve bu atışmadan çok etkilenen Âşık Mehmet Oktay'ın bu anısını kendisinden dinleyelim:

“Düğüne babamla beraber gittik o zamanlarda düğünlerde âşıkların çalıp söyleme geleneği vardı düğüne daha sonra ustam olan **Âşık Dursun Durdağı** ve **Âşık Şeref Taşlıova** gelmişti. Ben ilk defa iki âşığın atışmasını gördüm. İki usta âşığın atışma çok hararetlidir. Bunlar sonunda birbirini dövecekler diye bekledim. Yok. Baktım söz ile kavga ediyorlar. Âşıkların sözlerinden, türkülerinden ve atışmalarından çok etkilendim. Kendime üç telli bir saz buldum. **Âşık Şenlik'in** eserlerine çalıştım. Kendimi ispatlamak için elime bir fırsat geçti. Ortaokulda öğrenciyken öğretmenim bana “sazını getir çal” dedi. Ben de “Fırat suyun ne kara” türküsünü okudum. Bana on üzerinden dokuz verdi. Cesaretim artmıştı. Daha sonra âşıkların toplantılarını izlemeye başladım. **Âşık Şenlik'in** torunu rahmetli Salih Şenlik'i, Salih'in ağabeyi **Âşık Yılmaz'ı** çok dinledim. Onlardan usul ve erkân öğrendim. 1964 yılında usta malı derlemesi yaptım. **Âşık Dursun Durdağı'dan** saz çalmayı öğrendim. Gölbelen köyünden **Mehdi usta'dan** Çıldır'da **Züvelhan Coşkun'dan**, **Âşık Şenlik** beldesinden **Hacı Yahya'dan** derlemeler yaptım. Ortaokuldan

sonra okumadım. Köyde kuzu yayararak, çiftçilik ve avcılık yaparak günümü geçirdim. Bu arada usta âşıkların eserlerini toplamaya devam ettim. Derlediğim eserler arasında *Latih Şah Hikâyesi, Dilikam, Yahya bey hikâyesi, Köroğlu hikâyesi, Necip bey ve Şenlik atışmaları bulunmaktadır.*”

Âşık Mehmet Oktay 1985 yılına kadar şiirlerinde ismini (Mehmet) mahlas olarak kullanmıştır. 1985 yılında Konya'da düzenlenen âşıklar bayramında memleket konulu şiir dalında gösterdiği başarıdan dolayı Feyzi Halıcı tarafından âşığa “Erkani” mahlası verilir ve o tarihten itibaren “Erkani” mahlasını kullanır. Bazı yazılı kaynaklarda ise âşığın mahlası “Ergani”dir.

İyi bir idarecilik yeteneğine de sahip olan Âşık Mehmet Oktay 1973 yılından 1999 yılına kadar köy muhtarlığı ve 2004'ten 2009'a kadar il genel meclis üyeliği yaptı.

Âşık Mehmet Oktay katıldığı yarışmalarda ve anma gecelerinde birçok âşıkla atışma yapmıştır. Atışma yaptığı âşıklardan birkaç tanesini yazacak olursak **Âşık Dursun Durdağı**, **Âşık İsrail**, **Âşık Murat Yıldız**, **Âşık Günay Yıldız**, **Âşık Bayram Denizoğlu**, **Âşık Yener Yılmazoğlu**, **Âşık Hüseyin**.

1996 yılında ilk kasetini yaptı. Kendi eserlerini Atatürk ve Gazi Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilere tez çalışması olarak verdi. Ayrıca Ardahan Üniversitesi âşığın kitabını çıkarma hazırlığındadır. 22 Kasım 2010 yılında Kanal B'de Ayşe Öksüz'ün hazırlayıp sunduğu “Sözüm Sazımdır” adlı programda âşığın hayatını anlatır belgeseli yayınlanmıştır. Şiirleri çeşitli dergilerde ve kitaplarda yayınlanmıştır.

1981 yılından itibaren bölge ve Türkiye çapında düzenlenen yarışmalarda âşığımızın aldığı ödüller:

- 1981–1983 yıllarında **Âşık Şenlik** özel ödülü,
- 1985 Türkiye âşıklar bayramında atışma dalı ikinciliği,
- 1987'de Konya Selçuk Üniversitesinin düzen-

lediği âşıklar bayramında doğmaca türkü dalında üçüncülük.

2000 Kars âşıklar bayramı usta malı dalında ikincilik,

2011'de Kars âşıklar bayramında atışma dalında ikincilik,

Katıldığı birçok yarışmada onurluk almıştır. Çok iyi hikâye anlatan âşık Oktay kendisinin tasnif ettiği iki tane hikâyesi var. Hamit Han ve Cenk Salih ile Telli kader. Ayrıca bildiği usta malı hikâyeler de şunlardır: Latifşah, Selman Bey ve Köroğlu'nun Hasan Paşa kolu,

Şiirlerinde genellikle yaşanan hayatı konu edindir. Geçmişe ait tecrübelerden yararlanarak, zamanı ve zamanın olaylarını yorumlamaya çalışır. Üzerinde en fazla durduğu konu ayrılık temi ve köyden kente göçüşün doğurduğu kültür ikiliğidir.

Âşığımız evli ve dört çocuk babasıdır. Halen Güvenocak köyünde ikamet etmektedir.

Şiirlerinden ve Atışmalarında örnekler.

YAYLALAR

*İlkbaharda göçler sana çekilir
Açılır köylüye yolun yaylalar
Her yanında elvan elvan açılır
Çiçeğin çimenin gülün yaylalar*

*Hava gelir damarıma kanıma
Gün artırır ömrüme gününe
Sabah erken bir taş gelse önüme
Yoğurdun kaymağına balın yaylalar*

*MEHMET gene sazın ele aldırdı
Kars elinin yüzünü hoş güldürdü
Kız geline ticareti bildirdi
Elvanlı kilimin halın yaylalar*

ÇILDIR

*Bin dokuz yüz yirmi birde
Ele tüfek adlı çıldır
Kör bakanın kafasına
Kazma ile çaldı çıldır*

*Kesmişdi amanların
Vurdu akıttı kanların*

*Aç kurt gibi düşmanların
Sürüsüne daldı çıldır*

*Halit paşayla söz etti
Düşmanın bağrın köz etti
Vurdu düşmanı toz etti
Sanki Rüstem Zal'dı çıldır*

*İstiklal Marşı dilinde
Kaptandı dümen elinde
Cephede sancak elinde
Hemen hazır oldu çıldır*

*Mehmet der güzel yetişir
Yaylada kuzu meleşir
Yaz olur her yanın yeşil
Çiçek çimen güldü çıldır*

*TRT Avaz'da iki gönül insanın atışması
Ayak: "Boş oturma, Boş konuşma, İşe bak"
Makam: Hoş Damak*

Âşık Dursun Durdağı

*Dinle sözlerimi benim gardaşım,
Boş oturma, boş konuşma, işe bak
İnsan olan günden güne gocalır
Akıl gider, fikir gider, başa bak*

Âşık Mehmet

*Mevlâim emreyledi nurdan yarattı,
Müjgana bak, kirpiye bak, kaşa bak
Vücudu sıhhatli yaşamak için
Damağa bak, dudağa bak, dişe bak*

Âşık Dursun

*Sakın bu dünyada sen geri kalma
Aslın, asaletin ayağa salma
Çalış bu dünyada sen muhtaç olma
Ekmeğe bak, sofraya bak, aşa bak*

Âşık Mehmet

*Gönül gazel döktü vaktisiz güz oldum
Şalım para etmez ucuz bez oldum
Ağustos'ta balta kesmez buz oldum
Tipiye bak, borana bak, kışa bak.*

Âşık Dursun

Âşık Dursun görsen ne oldu
Yazılan kaderim oldu
Ustanı sorarsan ne zaman öldü
Tarihi mezarda var taşlara bak

Âşık Mehmet

Âşık Mehmet el ayakla eşindim
Tırnağım yok öz özüme kaşındım
Oturacak ev yok, beş kat düşündüm,
Rüya'ya bak, hayale bak, düşe bak.
TRT Avaz ayak "Çıldır" "11 Heceli Gurbet Ha-
vası"

Âşık Mehmet

Ezel bahar yaz ayları gelince
Eser hazin, hazin yelin Çıldır'ın
Temiz havasınan tatlı suyunan
Derman olur, kaymak, balı Çıldır'ın

Âşık Dursun

Tarihi eskidir, çağı eskidir,
Oğuzlardan gelmiş eli Çıldır'ın
Her ahali ehli dildir konuşur
Şeker, şerbet gibidir Çıldır'ın

Âşık Mehmet

Misafire hürmet kahvesi çayı
Birbirine sadıktır şehri, köyü
Koç yiğit kahraman çelikten yayı
Ali'si, Rüstem'i, Zal'ı Çıldır'ın

Âşık Dursun

Çayırlarda telli Turnalar öter
Öttükçe sedası canlara yeter
Dağlarında Süsen Sümbülleri biter
Süsen, Sümbül kıızı gülü Çıldır'ın

Âşık Mehmet

Âşık Mehmet bunu bele söyledin
Bir lokmayı tam on beşe payladın
Gelen misafiri konak eylerdin
Edebi, erkânı, yolu Çıldır'ın

Âşık Dursun

O Çıldır'da Âşık Dursun köyü var
Dostlarıyla şirin, sohbet payı var
Şirin tatlı içilecek suyu var
Çok tatlıdır Çıldır gölü Çıldır'ın

ÂŞIK ŞENLİK

Hayatı boyunca yüz bin meşegat
Geçirdin çok acı bir çağı Şenlik
Her sözünde bir hakikat var idi
İlimin irfanın kaynağı Şenlik

Sana düşman olanlardan öç aldın
Günden güne şereflendin yüceldin,
İman kuvvetiyle sağlam güç aldın
Oldun aşkın yüce bir dağı Şenlik

İlimin kemalı vardı serinde
Metahın saçılır aşk pazarında
Mehmet der ki kök atmışsın derinde
Dağılmış her yana putağın Şenlik.

(2012 Âşık Şenlik Kültür Şenliklerinde Hoş Da-
mağ havasında okudu)

İlkbahar'da açar gülü
Dalında öter bülbülü
Bir yanında Çıldır gölü,
Ne güzeldi bizim köyler

Yeşil yayla kısır dağı
Tatlı olur bak kaymağı
Mor koyunu tereyağı
Ne güzeldi bizim köyler

Elimizde soyuğ geçme
Yaralıyam galbimideşme
Âşık Mehmet deyip geçme,
Heç Ozandır bizim köyler

(2012 Âşık Şenlik Şenliklerinde "Çoban Keremi
Güzellemesi" havasında söylediği türkü)

SENİ

Hayatın yedi yaşında
Ele hatırladım o günüm seni
Emekledim toprağında taşında
Heçte unutmadım o günüm seni.

Anam toplardı ocak başına
Sap olardık eveliğin aşına
Dayanırdık zemherinin kışına
Heçte unutmadım o günüm seni.

*Daş duvar dibinde yaz böcükleri
Göy keçi doğurdu çift gıdikleri
Baş vurur çıkardı kaz cücükleri
Heçte unutmadım o günüm seni*

*Yayık yayarken girerdik bese
Terlenip kalarlık nefes nefese
Koyun meler kuzu gelerdi sese,
Heçte unutmadım o günüm seni.*

*Yetiştikte geldik gençlik çağınan
Lelen evlendirmişti sabahnan
Çerez geldi bana çay tabağınan
Heçte unutmadım o günüm seni*

*Âşık Mehmet söylemez boşuna
Belki getti dinleyin hoşuna
Konu komşu toplandı başıma
Heçte unutmadım o günüm seni.*

(2012 Âşık Şenlik Kültür Şenliklerinde okuduğu türkü)

Âşık Mehmet Oktay (Erkani)-Âşık Dursun Durdağı (Pünhani)-Âşık İsrafil (Seyyati)

Âşık Mehmet (Erkani)

*Vatan Millet kıymetini bilenler hoş geldiniz,
Kahramanlık ummanından, dönenler hoş geldiniz,*

*Çıldır halkı konak sever misafirperverdir,
Asya Avrupa'ya örnek olanlar hoş geldiniz.*

Âşık Dursun (Pünhani)

*Âşık Dursun bu alanda aldı sazı eline
Canı feda ederim kadir bilen yoluna
Yirmi yıldır hasret kaldım Çıldır'ımın eline
Bu canı kurban eylerem kurbanlar hoş geldiniz.*

Âşık İsrafil (Seyyati)

*Seyyati'yim Avrupa'yı Asya'ya bağlarım yol
Âşık olan tüm dünyada söyler ilkin sözünü
Bugün burada yarışar bir bülbülle iki gül
Bizleri dinleyen bütün canlarım hoş geldiniz.
(2012 Âşık Şenlik Kültür Şöleni)*

Kaynak Kişi:

Âşık Mehmet Oktay-Güvenocak Köyü-ÇILDİR

HAN'DAN YETİM HANE'YE: TAŞHAN

Yrd. Doç. Dr. Hasan COŞKUN

Taşhan denilince şüphesiz her Sivaslının aklına ilk gelen Şehr-i Sivas'ın adeta kalbi ya da beyni konumundaki merkezi bir yerde yapılmış mamur ve bir o kadar da mahzun eser gelir herhalde. Taşhan gerçekten ilginç bir eserdir adından da anlaşıldığı üzere o eski bir handır. Ayende ve revendenin yani gelenlerin ve gidenlerin uğrak yeri, kalıp konakladığı, istirahat ettiği bir mekândır. Hepimiz biliriz ki tarihî hanlardan sadece sıradan insanlar gelip geçmemiştir. Büyük tüccarlar, şairler, devlet adamları, kumandanlar gelip konaklamışlar aynı zamanda şehri buradan izlemişler ve bu mekânlardan soluklamışlardır. Bu mekânlar aynı zamanda medeniyet serüveninin şekillendiği, toplumun tarih ve kültür bilincinin teşekkül ettiği mekânlardır diyebiliriz. Kim bilir nice hanlar, nice tarihî olaylara ve önemli şahsiyetlere şahitlik etmiştir. Hele de bu Sivas'ın gözbebeği eserlerinden Taşhan olursa daha ayrı bir önem kazanır diye düşünüyoruz. Türkiye'nin birçok ilinde "Taşhan" vardır. Bu eserler aynı tarihin ve kültürün ürünüdür. Çoğunluğu Osmanlı eseridir. Aslında Sivas'ta iki Taşhan vardır biri Behrampaşa Taşhanı; 1747 tarihli ahkam defterindeki "Medine-i Sivas'ta Behram Paşa Evkafı müsakkafatından Kurşunlu Hamamı ve mülâsıkında Taşhan demekle maruf hamam ve han harabe müşrif olup" ifadesinden bu Taşhan'ın daha eski bir eser olduğunu anlıyoruz.^[1]Bir diğer Taşhan ise, merkezdeki eserdir. Behrampaşa Taşhanı bugünkü Öğretmenevinin karışındadır. Asıl konumuz ise merkezdeki Taşhan'dır. Bu Taşhan araştırmacılar tarafından *Yeni Taşhan* olarak tanımlanmaktadır.^[2]

TAŞHAN Atatürk Caddesi ile Mahkeme Çarşısı Caddesi'nin kesiştiği köşede, Dört Yol mevkiindedir.

Kaynaklarda 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Azınlık tüccarları tarafından gayrimüslim bir mimara yaptırılmıştır. Eski bir han veya bir yapı üzerine inşa edilmiş olabilir. İki katlı, tamamen kesme taştan inşa edilmiş, ortası açık

avlulu, dikdörtgen planlı, üç girişi bulunan bir handır. Doğu, güney ve kuzey yanlarındaki girişler yuvarlak kemerli ve demir kanatlıdır.

Tabanı blok taş döşemeli, orta avluda elips şeklinde taş bir havuz, ortada zıt yönde çift başlı aslanların ağzından su akmaktadır. Orta avlunun güney ve kuzey yönünde, tek parça silindirik gövdeli 6 büyük sütunun oluşturduğu revak bölümünün gerisinde dükkânlar sıralanmıştır. Sütunlar birbirlerine düz olarak bağlanmıştır.

Üst kata güney ve doğu yönündeki girişlerin hemen yanındaki taş basamaklı merdivenler yardımı ile çıkılmaktadır.

Üst kat da; alt kat gibi 6 sütunlu ve revaklı olup sütunlar birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlanmıştır.

Revak gerisindeki odalar ve revak üzeri beşik tonoz örtülüdür. Dıştan ise her mekânın üzeri kırma çatılı ve oluklu kiremit kaplıdır.

Alt kat dükkânları boydan boya camekânlı, kuzeydekiler hem içe hem de dışa dönüktür. Üst kat odaları ise dikdörtgen pencereleli demir şebekelidir.

Kırma çatıların dış üçgen alınlıklarına elips şeklinde birer pencere yerleştirilmiştir.

Handan ayrı olarak hanın güneybatı köşesinde; tek katlı, kesme taş örgülü, 3 bölümden oluşan müştemilatı bulunmaktadır.

Hanla aynı dönemde yapılan müştemilat, 3 dükkân olarak kullanılmakta olup güney cephesi sağır, kuzey cephesi hana dönük olarak işlemektedir[31].

Taşhan İle ilgili Önemli Bir Arşiv Belgesi

“Sadaret Makamına

Maruz-u çakeri keminelidir ki;

Muhassenatı asrıyye-i hazreti şahane ve asarı Hayriye ve nafiadan olarak Sivas'ta küşadı tasmin olunan ıslahhane için masarifi tamiriyyesine muktezi görünen akçe saye-i ihsanvaye-i hazret-i şehenşahide taraf-ı kemteriden ve vilayetin memuriyeti mevcudesiyle sair esbabı servet ve hamiyet taraflarından ianeten ita ile Taşhan nam mahallin tahsisi karar-ı sabık

iktizasından olarak ol vechile ifa-yı muktezasına ibtidar olunduğuna dair akdemce mütecasir-i takdimi olduğum arıza-i çakeraneme cevaben enamil pira-yı tazim ve icad olan emirname-i sami-i cenab-ı vekaleti mutlakalarında zikrolunan İslahhane'nin bir an evvel küşadıyla, terkisi esbabının istihsali irade ve ferman buyrulmuştur. Cenabı Hak velinimetini bi minnetimiz padişah-ı kerimüşşan ve şehriyar-ı acemül' ihsan efendimiz hazretlerine tecezzi tevekkünümüz ömür ve ikbal ihsaniyle daha nice nice bu misilli asarı hayriye ve nafiaya muvaffak buyursun. Mezkur ıslahhanenin bu kere eser-i himematı celile-i daveri ehamileriyle tarz-ı dilnişin üzre tamirat-ı lazimesi bi'l ikmal feth ve küşadı icra ve masarifatı vakıasına daimi varidat olmak ve alınacak ücreti masarifatı maruziyeye karşılık tutulmak ve refte refte imarla bir çarşı olmak şartıyla kezalik vaki olan iane ile şimdilik ittisalinde 10 adet dükkân ile bir de kiraathane inşasına bed'en ve mübaşeret ve eser-i Aziz tesmiyesiyle istihsal-i izz-u mefharret olmuştur. Buna alınacak şakirdanın tahsisiyle itilaf edecekleri ulum ve sanayia müdavemetlerine ve verilmekte olan mekulat ve melbusatlarına daimen ve mütevaliyen dikkat ve nezaret eylemek üzre mahsusan bir memur ve bevvab ve li ecli't-tedris icab eden hoca ve talim-i sanayi için ustalar nasb ve tayin kılınmış ve malumu mealim lüzum hazreti veliyy-i vekalet-panahileri buyurulmuş olacağı vechile Sivas'ın zaten imalat ve mensucatı envainden bulunan ihracatın pek ari ve ihtiyacı mahalliyeye gayri kafi olması cihetiyle bunların imalatıyla ülfet eylemek üzere bir takım veli ve akrabaları olmayıp serseri gezmekte bulunan bi kesan ve eytam ve aramilden tazyid ve teksir olunmak üzere şimdiye kadar kemali habiş ile kabulleri istidasında bulunanlar 26 nefere baliğ olup evvelce tebiye edilmiş olan elbiseleri iksa edilerek ıslahhaneye ikame ve beraberin şakirdanın sınıf-ı selase itibariyle maa talim ilmi hal ihtiyacı mahalliyenin ilca eylediği sanayiden bir sınıfın terzilik ve diğerlerinin dikicilik ve bir sınıfının dahi marangozluk işleri şimdilik tahsil ile teveggul eylemeleri tensip edilmiş ve teba-yı gayri malümeden bu makule aramilin ıslahhane-i mezkureye gönderilmesi her milletin rüesasına tebliğ olunmuş ve

kemali keremmetiyle yaptırılmakta olan yolar dahi günbegün ayrılmakta bulunmuş olup mevkii icraya getirildikçe peyderpey arz ve inha olunacağı ifade-siyle maa teşekkür beyan-ı hale mücaseret kılındığı muhat-ı ilmi ali cenab-ı vekalet-penahiler buyurul-mağın ol babda ve her halde emr-i ferman hazret-i men lehül emrindir.” [4]

24 R.abir 1285 -1 Ağustos 1284 (Miladi:13 Ağustos 1868)

Vali-yi Vilayet-i Sivas

Sivas Vilayetinde bulunan TAŞHAN isimli yerin Padişah'ın ihsan ve yardımlarıyla ve ayrıca hamiyetperver ve servet sahibi kişiler ve vilayet memurlarının katkılarıyla iane olarak TAŞHAN'ın tamiri ve burasının ıslahhane olarak hayırlı bir eserin vücuda getirilerek tahsisi ifade edilmektedir.

Alınacak ücretlerin sürekli olması ve bunun masraflara karşı tutulması ve ayrıca 1 çarşı olmak şartıyla şimdilik 10 adet dükkân ve 1 kıraathane (kitap okuma yeri) inşası;

Islahhane olarak tanımlanan bu yerin günümüzde faaliyetini yurdumuzun dört bir köşesinde sürdüren ve üretime ara eleman yetiştirme amacına yönelik uzman ve tecrübeli öğrencilerin yetişmesine olanak sağlamak ve yetiştirilen bu öğrencilerin sanayinin üretim aşamalarında ülkeye ve çalışan bireylerin bütçelerine ve ekonomik durumlarına katkı sağlayacak ve genel çerçeveye içinde eğitim ve öğretimin pratik olarak uygulandığı Endüstri Meslek Liselerinin 1868 tarihi itibarıyla ilk çekirdeğini oluşturduğunu iddia edenler olmuştur.[5]

Islahhaneye alınacak öğrencilerin tahsiliyle bilimsel ve sanatsal gelişmelerinin devamlarına, yiyeceklerine, elbiselerine sürekli olarak dikkat edilmesi, bu bağlamda kontrol için 1 memur ve bevvaabın ıslahhanedeki öğrencilerin eğitim ve öğretimleri için gerekli olan hoca ve pratik sanat tecrübeleri için ustaların tayin edildiği.

Sivas'ın Mensucat İmalatı'nın çeşitleri'nin İhracatı'nın pek adi ve yerel ihtiyaçlara gayr-i kâfi olması açısından,

Bu bağlamda bunların imalatıyla uğraşanların

veli ve akrabaları olmamak şartıyla ve sadece işsiz ve güçsüz, sahipsiz, eytam ve aramilden daha fazla olmak üzere öğrenci alınması ve şimdiki kadar ıslahhaneye kabul edilmelerini isteyenlerin dilekçeleri 26 kişiye ulaştığının, evvelce kararlaştırılan elbiseleri ve ıslahhaneye ikameleri ve bununla birlikte öğrencilerin sınıf-ı selase itibarıyla ilmihal talimi ve yerel ihtiyaçlar için **SANAT MEKTEBİ**nin 1 sınıfının **TERZİLİK**, diğerinin **DİKİCİLİK** ve 1 sınıfın da **MARANGOZLUK** işlerini şimdilik teveggül eylemelerinin uygun görüldüğü.[6]

Gayrimüslim uyruklu eramilin de ıslahhaneye gönderilmesi hakkında her milletin başkanlarına da tebliğ edildiği, beyan edilir. Yani burada eğitilenlerin ağırlıklı olarak kimsesiz çocuklardan oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Yine bir diğer tarihî vesikada; 1288 Tarihli Sivas Vilayeti Salnamesi'nde şu ifadelere yer verilmektedir:

“Sivas'ta küşat olunan Islahhanede mahsulatı sanayiden bazı nevi sanatlar erbabı yetiştirilip ez cümle kadimden beri ve buraca emsali mesbuk olmayan kirman şalına müşabih ala şal ve asakiri nizamiye ve zaptiyenin istimal eylediği al ve mai renkli düz Tosya şalı nesc ve imal olunmaktadır. Ve Sivas merkezde ala ve nefis çorap, harir, sırma ve buğday sapından tütün çubuğu yapıyor”...

1288 tarihli bu salnamede “Sivas'ta açılan ıslahhanede sanayi ürünlerinden anlayan bazı çeşitli sanat erbabının yetiştirilerek daha önce mevcut olmayan kirman şalına benzer şal, asker ve zaptiyelerin kullandığı al ve mavi renkli Tosya şalının imal edildiği ve Sivas merkezde güzel çoraplar, gömlek ve buğday sapından ağızlıkların yapıldığını ifade ediyor. Islahhane adından da anlaşıldığı gibi insanın ıslah edildiği yani problemleri çözülerek normal sosyal yaşama döndürüldüğü kurumlardır. Bu süreçte yani ıslah ve rehabilite etme sürecinde o insana bir meslek ya da sanat sahibi olma imkânı sağlanmış olur. Islah yani rehabilitasyon faaliyetinin amacı problemlili insanı topluma ve sosyal yaşama kazandırma faaliyeti olarak bakabiliriz. 19. yüzyılda sosyal bilimlerin dahi tam sistemleşmediği ve sosyal hizmet anlayışının kurumsallaşmadığı bir dönemde Taşhan binasında Sivas'ta kimsesizlere sanat ve çeşitli mesleklerin öğretildiği bir rehabilitas-

yon merkezinin olması çok ilginç ve dikkat çekici olsa gerekir. Kanaatimizce günümüzde sosyal hizmetlerin bünyesinde korunma altına alınarak her türlü ihtiyacı devlet tarafından karşılanan, sınırsız imkânlar tanındığı hâlde hiçbir okulu başarıyla bitiremeyen binlerce çocuğa iş garantisinin verildiği ve tatminkar sonuçlar alınmadığı bir dönemde çok daha farklı bir önem kazanmaktadır. Bu belgeden de anlaşılacağı gibi 19. yüzyıldaki Taşhan Islahhanesinde bir çok kimsesiz, hem kaliteli ve verimli birer meslek sahibi olmuş hem de çok sayıda insan topluma, sosyal hayata kazandırılmıştır. O yüzyılda Sivas'ta kaliteli ve verimli bir sosyal hizmet kuruluşunun var olduğunu söyleyebiliriz. Bu belgelerden yola çıkarak Taşhan Islahhanesini 19. yüzyılda Sivas'ta bir sosyal hizmet kuruluşu olarak, günümüze ışık tutabilecek bir sosyal hizmet faaliyeti olarak değerlendirebiliriz.[7]

SON NOTLAR:

- [1] Hasan Coşkun, İki Arşiv Belgesi Aydınlığında "Behrampaşa Taşhanı" Sivas Kültür Dergisi, S 2, s.5.
- [2] Adnan Alpay, "Sivas'ın En Şerefli Yerinde Eski Bir Eser: Yeni Taşhan" Sivas Kültür Dergisi S 1, s.12.
- [3] Hikmet Denizli "Sivas Anıtları Tarihi" s. 141-142.
- [4] BOA A.MKT.MHM.419/12-1 Bu belgeyi temin ve çeviri konusunda katkılarından dolayı Salih Şahin Bey'e çok teşekkür ederim.
- [5] Adnan Alpay, "Sivas'ın En Şerefli Yerinde Eski Bir Eser: Yeni Taşhan" Sivas Kültür Dergisi S 1, s.12.
- [6] Adnan Alpay, "Sivas'ın En Şerefli Yerinde Eski Bir Eser: Yeni Taşhan" Sivas Kültür Dergisi S 1, s.12.
- [7] Hasan Coşkun, "19. Yüzyılda Sivas'ta Bir Sosyal Hizmet Kuruluşu: **Taşhan Islahhanesi**", Sivas Sosyal Hizmet Dünyası Dergisi, sayı:1, s.25.

O BÜLBÜL

Çok ahestê gül dalinî dolaşır
 Gözü yaşlı, bağırî yânik o bülbül
 Cevr u cêfâ dolu bir hal iledir
 Çok cefâkar yârî için o bülbül
 Diken-î gül özlemlen şad olur
 Erim êrim erisê dê o bülbül
 Felek îlen senelerdir küsülü
 Gül dalındâ gonca için o bülbül
 Hayran olmuş gül dalının seyrine
 Işğ-î hal yâren êder o bülbül
 (Fâilâtün Fâilâtün fâilün)

Celil ÖZEN

FETİH - FÂTİH VE İSTANBUL'UN FETHİ

Ahmet ŞAHİN

عَنْ بَشْرِ الْعَنْبُوتِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
 لَتُفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ فَلَنَعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا
 وَلَنَعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ

"İstanbul muhakkak fetholunacaktır. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan ve onun askerleri ne güzel askerdir."

Hadisi Şerif

"Fetih" kelimesi, Şemseddin Sâmî'nin "*Kâmûs-ı Türki*" adlı Türkçe Lügatinde; "açma, küşâd, zaptetme; yenme, üstün gelme, zafer"¹ mânâlarına gelmektedir. Arapça bir isim olan kelimenin aslı "*feth*"dir. "*Fâtih*" ise "bir memleketi ele geçiren, fetheden, açan"² demektir. "*Fetih*" ve "*Fâtih*" kelimeleri, İstanbul'u köhne Bizans'ın elinden alan, eski bir devri kapatıp yeni bir devri açan, ulu Hakan'ın mümtaz şahsiyeti ile bütünleşmiş ve onun değişmeyen lâkabı olmuştur.

Büyük tarihçimiz Prof. Dr. Osman Turan'ın ifadesiyle; "Bu mübârek zafer ecdâdın eserlerinde daima *feth-i Celil*' veya *feth-i Mübin*' adları ile tebşir edilmiş ve İstanbul şehri de sık sık, Kur'ân dili ve *'Belde-i Tayyibe'* (mübârek belde) sıfatını kazanmıştır."³ Nitekim Kur'ân'da geçen *'Beldetün tayyibetün'*⁴ ayetinin zamanın tefsir âlimleri tarafından *İstanbul* u işaret ettiği mevzusunda fikir birliğinde olduklarına dair değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bütün bu değerlendirmeler ve şerhler, Hazreti Peygamber Efendimizin (sallallahü aleyhi vesellem) hadisleriyle de desteklenerek tebci ve tebşir olunmuştur: "*Le tuftehanne'l-kostantiniyyetü fele niğme'l-emîru emîruhâ, vele niğme'l-ceyşu zalike'l-ceyş*" hadîs-i şerîfinin Türkçe söylenişi:

"İstanbul muhakkak fetholunacaktır. Onu feth-

1 Şemseddin Sâmî; "*Temel Türkçe Sözlük Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türki*", Tercüman Gazetesi'nin bir kültür hizmeti olarak hazırlanmıştır. İstanbul, s.373.

2 Şemseddin Sâmî; age. s.364.

3 Prof. Dr. Osman Turan; "*Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*"; Nakışlar Yayınevi, 11'nci Basılış, İstanbul, 1978, C.I-II. s.378.

4 Prof. Dr. Osman Turan; "*Türkler Anadolu'da*", Hareket Yayınları, 1'inci Basılış, İstanbul, 1973, s.24.

den kumandan ne güzel kumandan ve onun askerleri ne güzel askerdir.1”

Fethin mânevî mimarlarından, Fatih'in Hocası Ak-Şemseddîn Hazretleri: “*Begüm bu kal'anın fâtihi sen olasın deyü âlem-î şehzâdelikte sana tebşir ettik*”2 ve “*elem çekme begüm, İslâmbolu fethedeceksiniz*”3 diye açıkça Hakan'a müjdelemiştir.

İstanbul'un dillere destan güzelliği, tarihin en eski devirlerinden beri dikkati çekmiş ve “*cihânın en güzel beldelerinden biri*” olarak bilinip beğenilmiştir.

İslâm'ın yüce Peygamberi'nin (sallallahü aleyhi vesellem) bu kutlu beldeyi işaret etmesi, İslâm ordularının zaman zaman buraya seferler düzenlemesi, basit bir teşebbüs olarak düşünülemez. İslâm'ın asırlar süren ilerleyişiyle beraber, Türk sultanları tarafından da aynı kararlılıkla fetihlere devam edilmesi; hep o yüce idealin bu mübarek beldenin fethinin gerçekleşmesi için yapılan teşebbüslerdir. Türkler tarafından daha önce yapılan pek çok fetih gibi, İstanbul'un fethi de dünya tarihinin seyirini değiştirmesi bakımlarından yüce Allah'ın Türk Milleti'ne bir lütuf ve ihsânı olarak düşünülmelidir.

“*Gerçekte, İstanbul daha devletin ilk kuruluş yıllarından itibaren bütün Osmanlı Türklerinin adeta bir 'kızılması' millî ülküsü*”4; bu sebeple fethin bir an önce gerçekleştirilmesi bir mecburiyet hâlini almıştır. Bu saikle, “İstanbul'un Osmanlı Türkleri tarafından ilk ciddi muhasarası Türk akıncı ruhunun Anadolu yaylalarında ilk temsilcisi *Yıldırım Bayazid Han*1a (1389-1402) başlamış”5; sonraki padişahlar devrinde de bu yüksek arzu hep devam etmiş; fakat fetih, ilâhî bir tecelli olarak *Sultan İkinci Mehmed Han*'a nasip olmuştur.

Türk devlet geleneğinden kaynaklanan bir an-

layışla; “*Eski Türk ilâhi hâkimiyet telâkkisi*”6ndekine benzer şekilde “*Fâtih de eski Türk kağan ve sultanları gibi, kendi askerlerini 'Allah'ın ordusu' (Cund-Allah) telâkki*”7 etmiştir. Bununla beraber, Osman Gazî kendi adıyla hatırlanacak ve altı asır sürecek devletin temellerini atarken, bir baba olarak hâlefine bizzat kendi yazdığı; “*Manzûme-i Sultan Osman*”8 adlı ötelere işaret eden şiiri ile seslenmiştir:

*Gönül kerestesi ile
Bir yeni şehri ü pâzar yap
Zulm eyleme rençberlere
Her ne ister isen var yap.*

*Eski yeni şehri bâri
İnegöl'e dek hep vâri
Kırıp geçirdik küffârı
Bursâ'yı da yık tekrar yap.*

*Kurt olup gel gir sürüye
Arslan ol bakma geriye
Çâr olup hay de çeriye
Dil geçidini hisar yap.*

*İznik şehrine hor bakma
Sakarya suyu gibi akma
İznikmid'i de al yakma
Her burcunda bir hisar yap.*

*Osman Ertuğrul oğlusun
Oğuz Karahan neslisün
Hakk'ın bir kemter kulusun
İstanbul'u aç gülzâr yap*9.

Bu şiirde, tahta çıkacak sultanların takip edecekleri hedeflerin zihin haritası; ince, nezih bir dil ve üslûpla çok güzel çizilmiştir. “*Kızılma*” hâkimiyet telâkkisinin zulümle değil, gönüllere şefkat, merhamet ve adaletle muamele edilerek te'sis edilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca bu şiirde geçen:

“*Osman Ertuğrul oğlusun*

1 Prof. Dr. Osman Turan; “*Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*”; Nakışlar Yayınevi, II'nci Basılış, İstanbul, 1978, C.I-II. s.360.

2 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.366.

3 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.367.

4 Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı; “*Hız. Peygamberin Hadislerinde Türk Varlığı*”, Selçuklular, Moğollar, Osmanlılar, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları İstanbul,1988, s.210.

5 Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı, age. s.210.

6 Prof. Dr. Osman Turan, age. s.379

7 Prof. Dr. Osman Turan, age. s.379

8 Ahmed Cevdet Paşa; “*Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*”, Bedir Yayınevi, tarihsiz, İstanbul, II.Cilt, s.520.

9 Ahmed Cevdet Paşa; age. s.520. , Prof. Dr. Osman Turan; age. s.363., Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil; “*Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi Kayı*”, Tarih ve Düşünce Kitapları, Birinci Baskı, 2004, İstanbul, s.46-47., Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı; age. s.210.

Oğuz Karahan neslisün”

ifadelerinde, mensup olunan menşeye (soy kü-tüğüne) şûurlu olarak atıfta bulunulmuştur. Bu-radaki atıf, hem tarihî bir tenbih ve ikaz, hem de dünkü, bugünkü ve yarınki “devletlü”leri de bağla-yıcı bir “vasiyet” niteliğindedir. Tıpkı Büyük Sel-çuklu Sultanı Alp Arslan’ın: “Kaç defa söyledim. Biz bu ülkeleri silâh kuvveti ile aldık. Temiz Müslüman-larız ve bid’at bilmeyiz. Bu sebeptedir, ki Allah hâlis Türkleri aziz kıldı”¹ deyişindeki “Türk”e yaptığı atıf gibi bu da son derece dikkate şâyândır.

Sultan İkinci Murad Han, oğlu Şehzâde İkinci Mehmed’i, devrinin en ileri seviyedeki bilgile-rine sahip âlim hocaların elinde ve tecrübeli dev-let adamlarının yanında yetiştirmiştir. Maddî ve mânevî olarak en sağlam bir muhit ve devrin en kudretli ordusunu şehzâdenin emrine tahsîs etmiş-tir.

21 yaşında tahta çıkan genç padişah, ilk iş ola-rak fetih için elzem olan “Rum-eli (Boğaz-kesen) hisârını birkaç ay zarfında inşa edip, asker ve top-larla doldurup boğazı emniyete”² almıştır. Saray ile ordu içerisinde birlik, dirlik, beraberlik ve disiplini sağlamış ve onun bu teşebbüsünü engellemeye ça-lışanları bir bir saf dışı bırakarak cezalandırmıştır. İstanbul’un fethi için lâzım gelen bütün tedbirleri almış, hiçbir ayrıntıyı atlama-maya hususî bir gay-ret sarf etmiştir. En önemlisi de Padişah, surların dışlerini sökecek olan “Şahi” adı verilen topların çizimlerini bizzat kendisi yapmış; topların Edirne’de dökülmesinde mimar *Muslihiddin Ağa, Saruca Paşa* ve Macar asıllı *Urban* birlikte çalışmışlardır. Yetmiş iki parça gemiden meydana gelen donan-mayı, karadan ve bir gece aniden Beşiktaş’tan yürüterek, Haliç’e indirmiş ve seyyâr kulelerle de şehri tamamen abluka altına almıştır. Böylece fe-tih hazırlıkları büyük bir gizlilik ve titizlik içinde yürütülmüştür. Sahip olduğu devletin; güç, kuv-vet ve kudretine yakışır şekilde “Fâtih Edirne’den muhteşem ordusu, muazzam topları ve başta Ak-Şemseddin, Akbıyık ve Molla Gürânî olmak üzere yetmiş kadar büyük âlim, velî, şeyh ve dervişler ile

1 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.275.

2 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.370.

birlikte İstanbul’a doğru harekete geçmiş”³ ve nihayet hücum vakti gelmiştir.

6 Nisan 1453 tarihinde başlayan ilk hücum ile birlikte surlar dövülmeye başlanmıştır. Hücumlar umumiyetle göğüs göğse, boğaz boğaza gece yarı-larına kadar devam etmiş, fakat Bizanslılar bütün güçleriyle bu hücumlara karşı koymaya çalışmışlar-dır. Aralıksız top atışlarıyla dövülen surlarda mayı-sın ilk haftasında gedikler açıldığını gören padişah, arka arkaya hücum emirlerini tekrarlamış, lâkin Bizans’ın mukavemetini kıramamıştır. Bizans’ın sulh teklifini ‘Ya ben şehri alırım ya şehir beni!’⁴ di-yerek geri çevirmiştir. Mayısın son haftasına kadar pek çok kere tekrar edilen hücumlara rağmen ba-şarı elde edilemediğini gören hükümdar çok hu-zursuzlanmış ve mürşidi Ak-Şemseddin’den *fethin müyesser olması ve vakit tayini* için himmetini iste-miştir. Ak-Şemseddin de derin bir vecd ve istiğrak hâlini yaşayıp kendine geldiğinde Padişah’a: “Yarın sabah şu kapıdan (Topkapı) hisâra yürüyüş ola; izni Hudâ ile bâb-ı zafer feth olub ezân sadâsı ile sûrun içi dola. Gün doğmadan Gaziler sabah namazını hisâr içinde kılarlar.”⁵ müjdesini vermiştir.

Bu müjdeyle kendine gelen Padişah ve Hocası Ak-Şemseddin Hazretleri; nihai ve kesin hücumun başlayacağı 29 Mayıs 1453 gecesi, fethin müyes-ser olması için sabaha kadar Cenabı Hakk’a (azze vecelle) niyazda bulunmuşlardır. Fetih harekâtı, sabahın şafak vaktinde mehter marşları eşliğinde başlamıştır. Peş peşe ateşlenen topların gök gü-rültüsünü andıran velvelesiyle Bizans surlarına yağın ve surların dışlerini söken “güllelerin” yay-dığı alevler, âdeta Bizans’ın hazîn sonunun geldi-ğine şahitlik etmiştir. At kişnemeleri, kılınç şakır-tıları, *tekbîr* ve *tehlîl* sedâlarının semâları kapladığı hengâmelerde; ikinci ve üçüncü hücum emirleri-ni veren padişahın kendisi de bizzat, beyaz yağız küheylanının üstünde yalın kılınç çarpışmıştır. Padişah’ı bu hâlde gören askerlerin şevk ve heye-canı birkaç kat daha artmıştır. Mücahit gaziler,

3 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.370.

4 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.373.

5 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.373, Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı; age. s.214.

korku nedir bilmeyen cihângirler olarak şehâdet şerbetini içmek için birbirleriyle yarışarcasına surlara tırmanmışlar; topların açtığı cehennemî ateşin altındaki Bizanslılar ise şaşkın bir vaziyette kendi akıbetlerini beklemişlerdir. Padişah'ın son bir hücum emri daha vermesiyle, mücahitler, göklerden kopup gelen yıldırım, kasırga ve şimşek gibi birkaç koldan atılarak gök kubbeyi saran *tekbîr* ve *tehlîl* sesleriyle surların üstüne çıkmışlardır. Bu sırada atılğan, çevik ve iri yapılı, gözü pek bir bahadır yiğit olan *Ulubatlı Hasan*, bir grup arkadaşıyla surlara tırmanarak "*Tevhîd Sancağı*"nı dikmiş ve orada şehadet şerbetini içerek rütbelerin en yükseği olan şehitlik mertebesine ulaşmıştır. Onları bir sel tufanı gibi arkadan gelen mücahit gaziler takip etmiştir. Nihayet Bizans'ın en muhkem korunan kalesi düşmüş; Hazreti Peygamber'in (sallallahu aleyhi vesellem) *hadisi şerîfi* tahakkuk etmiş ve İstanbul'a Topkapı'dan "tekbîr" ve "tehlîl"lerle giren "*fetih ordusu*" şehri teslim almıştır.

Muhteşem zaferin ardından; cihân sultânı ile mânâ sultânı birbirlerini; "*Büyük veli Ak-Şemseddin Pâdişah'ı ve gazileri, pâdişah da askerlerini, Hazreti Peygamberin tebşir ve tebciline mazhar olmakla tebrik*"¹ etmişlerdir.

Fâtih, İstanbul'un fethinden sonra, Ak-Şemseddin Hazretleri'nin huzuruna girerek ellerini öpmüş, boynuna sarılmış; irşâdından faydalanmak istediğini söylemiştir. Fakat büyük velî bunu kabul etmemiştir. Padişah'ın bu duruma üzüldüğünü gören Hocası, Sultan'a; bu hâlin lezzetini tattığı takdirde vazifesini ihmal edebileceğini, din ve devletin bundan zarar görme tehlikesinin bulunduğunu ifade etmiştir.

Fatih Sultan Mehmed Han, fethin sevincini başta hocaları olmak üzere, gaziler fethin akabinde beyaz at üzerinde *Topkapı*'dan şehre girmiş ve "*doğruca İslâm ve Türk Kızılmasının kalbi olan Ayasofya*"²ya gitmiş; atından inip *şükür secdesine* kapanmıştır. Fethin sembolü olan bu mâbedî derhal camiye çevirerek yanındaki gazilerle beraber *ilk*

cuma namazını kıldırmıştır.

Kendisini karşılayan, panik içinde ağlaşan ve yerlerde sürünen Patrik ile halka hitap eden Fatih: "*Ayağa kalk. Ben Sultan Mehmed sana ve arkadaşlarına ve bütün halka söylüyorum ki, bu günden itibaren artık ne hayatınız ve ne de hürriyetiniz hususunda benim gazabımdan korkmayınız.*"³ sözleriyle, Türk'ün asaletine yakışan şefkat ve merhameti göstererek, gayrimüslim halkı rahatlatmıştır.

Fâtih, fetih sonrası gelenek olduğu üzere, bütün cihânın belli başlı merkezlerine "*fetihnâme*"ler göndererek, muhteşem zaferini ilân etmiştir.

Ak-Şemseddin Hazretleri, Padişah'ın isteği üzerine, Eyüp Sultan Hazretleri'nin (radiyallahü anh) mübârek kabrini keşfederek, işaret koydurtmuştur. Fatih Sutan Mehmed Han, bu büyük sahabenin bulunduğu yerde; "*beş sene sonra orada türbe, câmi, medrese ve imâret inşa*"⁴ ettirmiştir.

İman, ilim, ahlâk, şecaat, celâdet sahibi Sultan Fatih ile dünya yeni bir nizâma da kavuşmuştur. Bu *Türk Kızılma* mefkûresinin Fatih'in cihangirlik şahsiyetiyle birleşerek "*İlâ-yı Kelimetullah*" dâvâsının bir güneş gibi cihânın üzerine dalga dalga yayılmasına vesile teşkil etmiştir. Fethin mânevî havası Türk-İslâm milletlerini büyük bir sevince gark ederken; Batı dünyasını şaşkınlık, ürküntü ve teessüre sevk etmiştir. *Kayser*'in taht şehri el değiştirmiş, Türklere engel teşkil eden Avrupa "*fütubat*" yolu kesin olarak açılmıştır.

Netice itibariyle Fatih'in, daima içinde yaşadığı zafer sırlarının ve "*cihân hâkimiyeti mefkûresi*"nin: "*Dünyada tek bir din, tek bir devlet, tek bir pâdişah ve İstanbul da cihânın payitahtı olmalıdır.*"⁵ telâkkisine bağlı ebedî inancı; bahtiyarız ki, kenden sonraki Müslüman Türk evlâtlarının ruhlarında da hep yaşatılmıştır.

3 Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzun Çarşılı; "*Osmanlı Tarihi*", Türk Tarih Kurumu Yayınları I. Cilt. 4. Baskı, Ankara, 1982, s.491.

4 Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı; age. s.220.

5 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.375.

6 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.378.

1 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.374

2 Prof. Dr. Osman Turan; age. s.376.

Tarihçi Sayın İlber Ortaylı “Osmanlının devamıyız.” diyor ve devam ediyor:

“Türkiye Cumhuriyeti’nin üzerinde kurulduğu topraklar Osmanlı Devleti’nin anavatanıdır. Bu nedenle Cumhuriyetle beraber devlet devam ediyor. Diliyle, diniyle toprağıyla ve insanlarıyla. Elbette Osmanlının halefi (ardılı) biziz. Türkiye bir ‘redd-i miras’ hakkına sahip değil. Pek çok bakımdan Osmanlıya haksızlık edildiğini düşünüyoruz. Bu haksızlığın giderilmesi için öncelikle dünya çapında tarihçilere ihtiyacımız var.” (Yeni Asya, 25. 04. 2005)

Nitekim merhum eski Başbakanlık Arşiv Genel Müdürü Midhat Sertoğlu, fakültede hocamızdı. O da aynı şeyleri söyler ve “Biz Türkiye Cumhuriyeti Devleti, hukuken Osmanlı Devleti’nin devamıyız.” derdi.

Evet, Osmanlı Devleti hukuken devam ediyor. Sadece isim değişmiş o kadar. Çünkü “Tebeddülü esma ile hakaik tebeddül etmez.” Yani isim değiştirmekle hakikatler değişmez.

Çünkü Osmanlı Devleti vatandaşlarının çocuk ve torunları, bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin vatandaşlarıdır. Ve her türlü hukukî haklarının -eskiden olduğu gibi- sahipleridirler. Osmanlı Devleti’nde sahip olduklarının, bugün de sahibi ve malikidirler. İşte bu, Osmanlı Devleti’nin hukuken devamının, hukukî bir delilidir.

Evet, Prof. Dr. İlber Ortaylı’nın da tesbitiyle Osmanlı emperyalist değildi. ‘İmparatorluk’ diye vasf edilmesi, coğrafi bir büyüklük anlamında hükümlanlık demektir. Bunu emperyalizm ve zulümle karıştırmamak gerek...

Sn. Profesör, Osmanlı Devleti’nin parçalanışı konusunda ise şöyle diyor:

“(Biraz önce belirttiğimiz gibi) Osmanlı Devleti kendisini coğrafi büyüklük açısından imparatorluk olarak görmüştür.

“(Nitekim) Meselâ Osmanlılar uluslararası yazışmalarda ‘L’emper Osmanlı’ terimini, kendi içinde ise ‘Devlet-i Aliyye-i Osmanî’ terimini kullanmıştır.” (Yeni Asya, 25. 04. 2005)

Sayın tarihçimiz yorumlarında şu hususa da değinmiştir: “Osmanlı Devleti’nin parçalanma-

sında Rusya gibi diğer devletlerin etnik ayrılıkları (bugün de aynen yaptıkları gibi) körüklemeleriyle oluşan etnik ayrılıklar önemli rol oynamıştır.” (Yeni Asya, 25. 04. 2005)

Ermeni sorununa da açıklık getiren Ortaylı:

“Ermeniler çok az olmalarına rağmen, önce 1890’da isyan etmişlerdir. (Daha doğrusu isyan ettirilmişlerdir. Bugün de içimizi karıştırdıkları gibi. Nitekim sadece bizi değil tüm Orta Doğu devletlerini karıştırmakta, işgal etmekte, Orta Asya’ya tasallut etmekte, musallat olmaktadır. Nitekim olmuşlardır. Dışımızdakilerin isyan için kışkırttığı Ermenilerin; arkamızdan Türk halkını ve Türk askerini kallesçe ve kahpece vurmaları sebebiyle, zor durumda kalan ve zaten Birinci Cihan Harbi’nin bin bir zorlukları içinde kıvranan Osmanlı Devleti’ne yine yabancı bir devletin) Almanların Osmanlıya tehciri (Ermenilerin buldukları yerlerden, zarar veremeyecekleri başka yerlere göç ettirilmelerini yani) savaşta problem çıkmaması için (bizzat Almanlar) Osmanlı Devleti yetkililerine tehçiri empoze etmişlerdir.” (Yeni Asya, 25. 04. 2005)

Bu tespitlerden sonra, İlber Ortaylı hocamız, Osmanlı Devleti’nin hoşgörüsüyle ilgili açıklamalarda da bulunmuştur. Ona göre “Osmanlı Devleti’nde, diğer din mensupları özel bir yere sahiptirler. Bu dinlerin ruhanî reisleri (başkanları); Osmanlı Devleti’nden istekte bulunabiliyorlardı. Meselâ asayişlerine dokunan, cemaatlerinin insicamını (dirlik ve düzenini) bozan, dinlerine zarar veren birinin cezalandırılmasını Osmanlı Devleti’nden rahatlıkla isteyebiliyorlardı.”

Ortaylı’nın bugüne ışık tutucu tespitleri şöyle: “Balkanlarda gayrimüslim herkesin Hellen olduğu propagandası yapılmıştır. Sonrasında Bulgarlık, Rumenlik vs. kışkırtılarak (aynen bugün, Türkiye Cumhuriyetini gaillelere sürüklemek istedikleri gibi) isyanlar çıkartılmıştır, Batılı güçlerce”...

Aynı Batılı güçler, bugün de uğursuz huylarından vazgeçmiş değiller.

Kuru çıkarlarının gereği olarak, devletimizi ve komşu devletleri karıştırmaya durmaktalar.

İğrenç yüzlerini maskeleyerek demokrasi ha-

varisi geçinerek, zalim kafalarına adalet külâhını takarak, sureti haktan görünerek Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni, Orta Doğu'yu, Kafkasları, Orta Asya'yı, Afrika'yı hallaç pamuğu gibi atmakta, zulüm üstüne zulüm yapmaktadırlar.

Utanmadan da, arsızca bizi, sözde soykırımla suçlayabilmek cesaretini kendilerinde bulabilmektedirler.

“Tükürün bu hayasızların, hayasız yüzüne!” demek geliyor içimden.. Neyse..

Bu zalimler, bu resmî Avrupa kâfirleri ve içimizde uzantıları bulunan Asya münaflıkları, elbirliği ederek kanlı elleriyle boğazımızı sıkılmaktadırlar.

Böyle yapmakla hakikati sakladıkları kendi mâsum halklarını da, bir gün karşılarında bulacaklarından hiç şüphe etmiyorum.

Biliyor ve inanıyorum ki, Avrupa'daki samimî ve içten Hristiyanlar, Hristiyan İseviler, Hristiyan Ruhanîler; İslâm'ın son ve hak din olduğunu, yavaş yavaş seziyor, anlıyor.

Şimdiye kadar kendilerini kuşatan ve kendilerini bilmezlik karanlığına iten surların yıkılmaya başladığını görüyorlar.

İçin için, kendi başlarındaki zâlimlere baş kaldıracak onlara, “yeter artık hakkı kararttığınızı” diyecek günleri -eminim ki- sabırsızlıkla bekliyorlar. Dünyanın küçülmesi, haberleşmenin kolaylaşması, gizli saklının artık mümkün olmaması, Avrupa zâlimlerinin başını yiyecek, insanlığın manevî saadetlerine engel olan uğursuz vücutları, Hak Yol'un üstünden çekilmek zorunda kalacaktır.

Ben inanıyor ve görüyorum ki, Avrupa Devletleri'nin ekser halkları masumdur. Gerçeği gördükleri an, hakkın yanında zâlimin karşısında yer almasını bileceklerdir. Kendilerini resmen kuşatan karanlık çemberi yırtacakları günler yakındır.

Maddeten, insanlığın önünden çekilen maddeci zihniyet; manen de zihinleri, dimağları terk etmek zorunda kalacaktır.

Ey insanlık! Dayan biraz. O günler çok yakın. Unutmayın:

“Men sabere, zafere.” Gayret ederek, çaba sarf ederek sabreden, er geç muradına erecek. Zafer onun olacaktır.

İslâm Âlemi, başta Türkiye Cumhuriyeti Devleti hakikî Hristiyanların; İslâm'a ser - fûrû edecek-

leri, baş egecekleri, İslâmiyetin hakkaniyetini can ü gönülden kabul edip Müslümanların saflarına katılacakları o parlak günlerin, emin olun arifesindedirler.

Gelelim sadede, ne diyordu İlber Ortaylı: “Bal kanlarda gayrimüslim herkesin Hellen olduğu propagandası yapılmıştır. Sonrasında Bulgarlık, Rumenlik vs. kışkırtılmış... İsyenlar çıkarttırılmıştır.”

Hem de Osmanlı Devleti'ne karşı... Âdil Osmanlı düzenine karşı... Gerçi biz de istemiyerek yanlışlara düşmüyor değildik. Ama resmen, kasdı mahsusla; bu Osmanlı Milleti, bu Osmanlı Devleti, bu Osmanlı resmîyeti, idaresi altında bulunan hiçbir millete karşı iki yüzlü bir politika sergilememiş, onları incitmemiş, onları horlamamıştır. Kıllarına dokunmamıştır. Öyle olsaydı onlar, bugüne erişemeyecekleri gibi, Osmanlı Devleti de böyle olmasaydı, bugünlere yani tarih sahnesinden çekilmek zorunda kaldığı zamana kadar, o da ulaşamayacaktı. Bu ince, hayatî noktayı unutmayalım. Çünkü insanlar, zâlim idarelere karşı bir süre katlanabilseler de, sonunda mutlaka isyan ederler. Bu bakımdan insan ancak insanca muameleye lâyık görülmeli. İşte Osmanlı, insanı, insan olarak görmüş ve her millete insanca davranmıştır. Tarih bunun sayısız delilleriyle dolup taşmaktadır. Zaten bu temiz alnımız değil midir ki yüzleri kara olanları çileden çıkarmakta, kendi yaptıkları ve hâlen yapmakta oldukları soykırımlardan ötürü, bize karşı sözde soykırım iftirasını reva görmektedirler. Çünkü herkes, başkasını kendisi gibi sanır. Kendileri soykırım yapmışlardır. Bizleri de yapmış olarak görmek istiyorlar ki olmayan vicdanları rahatlasın. Ha bakın, sadece bizler soykırım yapmamışız. İşte sizler de yapmışsınız diyerek halklara zulüm yükünü bize taşıtmak istiyorlar. Bizim üstümüze atmak istiyorlar. Bu şekilde, vicdansızlıklarını teskin edebileceklerini sanıyorlar.

Gelelim sadede diyoruz ama gelemiyoruz bir türlü dostlar! Çünkü bu menfi Avrupa, bu menfi Batı ve bu menfi Kuzey'in dün mazlum halklara ve özellikle Osmanlı Devletine, bugün ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı kirli çamaşırları o kadar çoktur ki kalem ve kelâm -ister istemez- kayıp gidiyor... Onların pis içyüzlerini ortaya koymadan edemiyor.

Asıl konumuza gelince, ne demişti İlber Ortaylı hocamız: “Balkanlarda gayrimüslim herkesin Hellen olduğu propagandası yapıldı. Sonrasında Bulgarlık, Rumenlik vs. kışkırtılarak isyanlar çıkartıldı. (Oysa diyor tarihçimiz) Gerçek böyle değildir.”

Bu hususu vurgulayan İlber Ortaylı sözü şöyle bağlıyor:

“Türkiye, sınır dışındaki Müslümanlara bigâne kalamaz. Çünkü Balkanlarda Müslüman olan herkese ‘Türk’ denilmiştir. Özellikle Kırım gibi ülkeler için, vesayeti (onlara sahip çıkmak gerektiği) de Kırım’a son seyahatinde (merhum) Süleyman Demirel tarafından da vurgulanmıştır.”

Bir tarih deryası olan Prof. Dr. İlber Ortaylı, şu temel hususları da nazara vermiştir:

“1300 yıllarında kurulan Osmanlı İmparatorluğu, Selçuklu sultanından alınan bir beratla kurulmuştur. Osmanlı Devleti, aslında Selçukluların bir devamıdır. Aynı şekilde Osmanlıların devamı da Türkiye Cumhuriyeti Devleti’dir. (Zaten) bir millet ve milletin kurduğu devlet için devamlılık esastır. Nitekim Osmanlı Devleti’nin müessesesi ve kurumları Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde devam etmektedir.”

Nitekim, meselâ bugünkü “İstanbul Üniversitesi” dünün “Darülfünûn”udur. Bu hususta yüzlerce örnek gösterilebilir.

O Osmanlı ki, îlâ-yı kelimetullah’ı Allah’ın adını yüceltmek için, farz-ı kifâye olan savaşı yerine getirmeyi, asırlarca kendine görev bilmişti.

O Osmanlı ki, İslâm istiklâl ve bağımsızlığının bekası ve devamı için kendini feda etmeyi, kutsal bir amaç bellemişti.

O Osmanlı ki, parçası olduğu İslâm âleminin kılıcı olmayı gaye edinmişti. Hatta bu uğurda kendini, bizzat Allah tarafından vazifeli saymıştı.

O Osmanlı ki, asırlarca kendini Hilâfet’e Bayraktar görmüştü.

Dünün fâili olan Osmanlı Devleti’nin yerini, bugünün fâili olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti almıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti Devleti cihanşümül kutsal bir misyonun da sahibi olmuştur.

Binaenaleyh omuzlarında İslâmi, insani, vatani ve İlâhî görev yükleri vardır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti; bütün bu kut-

sal görevi, tüm yurttaşları yani fert ve bireyleri ile beraberce ve birlikte yerine getirmekle mükellef ve yükümlüdür.

Gayret bizden, tevfik ve başarı Allahtandır.
Haydi Türk Milleti, durma daima ileri
Kalma yükselişte dünyada, kimseden geri

Şİ’R-İ KADİM YASTADIR

*Yahya Kemal Beyatlı’nın,
arkasında güneş doğmayan büyük kapıdan
geçişinin ellinci yılına.*

Her gece fecre kadar dem çekip dursa bülbül
Hafız’ın kabrinde gül açar mıydı Kemalsiz ?

Bir yaz günü süzülüp Tuna’dan ötelere
Mohaç ufkunda atlar uçar mıydı Kemalsiz ?

Saltanatlar üstüne güneşler doğup batmış
“Ol” emrinden bu güne, gün olmuş mu zevsalsiz?

Sırta kadem basmışlar, sırrına eremeden
Bu dünya konağına konan göçmüş sualsiz.

Nefes alıp vererek beyhude heveslerle
Gök kubbenin altında yaşanırken hayalsiz

Maziden ayrılmış kök, ati dallara kırgın
Sisin ardında güneş, an perişan, hâl hâlsiz.

Eski şi’rin rüzgârı esemiyor gönlünce
Emel gurbetlerinin yolcuları ikmalsiz

Bu ara gökte yıldız, denizde kum şuara
Yazılıp söylenende mânâ yok, vezin hâlsiz

Sözün ustalarının kimi tümsek kimi dağ,
Şiirde zirveydi o, yüksekliği emsalsiz.

Gül solmuş, şal buruşmuş, ahenk kalmamış zilde
Şevk yok sazendelerde, rakkaseler mecalsiz

Ağzımda bir garipti anne sütünün tadı
Sandım ses bayrağımda yıldız kalmış hilalsiz.

Haşre kadar sürse de devredip elden ele
Elli yıldır yastadır şi’r-i kadim Kemalsiz

Fazıl Ahmet BAHADIR